

Fylkesmannen i
NORDLAND

- vinner til Nordlands beste

Regionalt miljøprogram

for jordbruket i Nordland 2013 - 2016

Landbruksavdelinga

Rapport nr. 5/2013– versjon 1

Forord

Regionalt miljøprogram for jordbruket i Nordland 2013 -2016 (RMP) tar utgangspunkt i Nasjonalt miljøprogram 2012 (NMP) og en analyse av utfordringene og mulighetene i Nordland, slik de oppleves ved utgangen av perioden for Miljøprogram for landbruket i Nordland 2009 – 2012.

Skogbruket ikke med i det nye miljøprogrammet, fordi dette nå blir omtalt i *Regionalt skog- og klimaprogram for Nordland 2013 – 2016 (RSK)*

RMP, RSK og *Regionalt næringsprogram for landbruket i Nordland 2013-2016 (RNP)* utgjør til sammen *Regionalt bygdeutviklingsprogram for Nordland (RBU)*.

RMP har blitt til gjennom en lengre prosess hvor faglagene, kommunene, fylkestinget, Sametinget og andre har hatt mulighet til å gi innspill og vurderinger.

I mai 2012 ba vi kommunene, faglagene, landbruksrådgivinga og andre om vurderinger av det gjeldende programmet, og innspill til det nye for perioden 2013-2016. Denne innspillsrunden ble så fulgt opp med et møte med utvalgte kommuner.

I oktober og november 2012 ble erfaringene med programmet for 2009-2012, og innspill til det nye drøftet i Landbruksforum Nordland, hvor følgende har vært representert: Nordland Bondelag, Nordland Bonde- og Småbrukarlag, Allskog, kultur- og miljøvernavdelinga i Nordland fylkeskommune, kulturminneavdelinga i Sametinget, Norsk Landbruksrådgiving Nord, samt avdelingene for miljø og landbruk hos Fylkesmannen.

Endelig utkast til RMP ble sendt på en kort høring til medlemmene i Landbruksforum Nordland, og deretter drøftet i et møte med representanter for Nordland Bondelag og Nordland Bonde- og Småbrukarlag. I dette møtet ga faglagene representert ved lederne sin tilslutning til programmet slik det nå foreligger innenfor rammene av Nasjonalt miljøprogram 2012 og RMP-menyen.

Bodø, februar 2013

Monica Andreassen Iveland
landbruksdirektør

Forsiden: Fra Tonnes i Lurøy (Foto: Toril Austvik, Fylkesmannen i Nordland)

Innholdsfortegnelse

Forord	1
Oppsummering.....	5
Del 1 – Mål og strategier	6
1.1 Mål	6
1.2 Strategiske satsingsområder	6
1.3 Indikatorer for resultatoppnåelse	7
Del 2 – Virkemidler	7
2.1 utfordringer som helt eller delvis kan møtes med miljøtilskudd	7
2.1.1 Jordvern	8
2.1.2 Kulturlandskap	8
2.1.3 Biologisk mangfold	9
2.1.4 Kulturminner og kulturmiljøer.....	11
2.1.5 Tilgjengelighet og friluftslivsverdier	11
2.1.6 Avrenning til vassdrag og kyst.....	11
2.1.7 Plantevernmidler	13
2.1.8 Utslipp til luft.....	13
2.1.9 Økologisk jordbruk	14
2.2 utfordringer som ikke kan møtes med miljøtilskudd	14
2.2.1 Energibruken i jordbruket	14
2.2.2 Rovvilt og beitebruk.....	15
2.2.3 Reindrift og jordbruk	15
2.2.4 Beitedyr på avveier	15
2.2.5 Fremmede arter	16
2.2.6 Avfallshåndtering.....	16
2.3 Tilskudd til investeringer i beitefelt/beiteområder	17
2.4 SMIL-midler.....	17
2.5 Tilskudd til nasjonalt utvalgte kulturlandskap i jordbruket	17
2.6 Tilskudd til verdensarvområder	18
2.7 Tilskudd til grøfting/drenering	18
2.8 Midler til skjøtsel av utvalgte naturtyper – kystlynghei, slåttemark og slåttemyrer	18
2.9 Informasjon	19

2.10	Kompetanseheving	19
2.11	Forsknings- og utredningsarbeid.....	19
2.12	Samarbeid	19
2.13	Utviklingsarbeid	20
Del 3 – Status: Beskrivelse og analyse av utfordringer og muligheter.....		20
3.1	Miljøstatus og framtidige utfordringer for jordbruket i Nordland.....	20
3.1.1	Jordvern	21
3.1.2	Kulturlandskap	22
3.1.3	Biologisk mangfold	23
3.1.4	Kulturminner og kulturmiljøer.....	27
3.1.5	Tilgjengelighet og friluftslivsverdier	28
3.1.6	Avrenning til vassdrag og kyst.....	29
3.1.7	Plantevernmidler	31
3.1.8	Utslipp til luft.....	32
3.1.9	Økologisk jordbruk	34
3.1.10	Energibruken i jordbruket	35
3.1.11	Rovvilt og beitebruk.....	35
3.1.12	Reindrift og jordbruk.....	35
3.1.13	Beitedyr på avveier	36
3.1.14	Fremmede arter	37
3.1.15	Avfallshåndtering.....	38
3.2	Faktorer som påvirker jordbrukets mulighet til å løse miljøutfordringene	38
3.2.1	Strukturendringer	38
3.2.2	Lønnsomhet og rammebetingelser i og utenfor landbruket.....	39
3.2.3	Ressursgrunnlaget	39
3.2.4	Samarbeid.....	39
3.2.5	Evne til nyskaping	39
3.3	Nasjonale føringer	39
3.4	Miljøvirkemidler som er retta mot jordbruket.....	40
3.4.1	Produksjonstilskudd	40
3.4.2	Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk landbruk	40
3.4.3	Midler i Klima- og miljøprogrammet.....	40
3.4.4	Miljøtilskudd («RMP-tilskudd»).....	41

3.4.5	Tilskudd til investeringer i beitefelt.....	41
3.4.6	Tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL).....	41
3.4.7	Tilskudd til grøfting/drenering	42
3.4.8	Nasjonalt utvalgte kulturlandskap i jordbruket	42
3.4.9	Verdensarv.....	42
3.4.10	Skjøtsel av utvalgte naturtyper	43
3.4.11	Andre relevante tilskuddsordninger	43
3.5	Handlingsrommet lokalt og regionalt	44
3.5.1	Kommunene.....	44
3.5.2	Regionalt.....	44
3.6	Status for RMP 2009 – 2012	44
3.6.1	Visjon og mål for RMP 2009 - 2012.....	44
3.6.2	Miljøtilskudd	45
3.6.3	Evaluering	46
	Del 4 – Tilhørende dokumenter	47

Oppsummering

Del 1 – Strategi inneholder Hovedmål, delmål og program mål for *Regionalt miljøprogram for Nordland 2013 – 2016* (RMP).

Hovedmålene og delmålene er utformet med utgangspunkt i utfordringene og mulighetene i Nordland. Programmålene er de samme som er formulert i *Nasjonalt miljøprogram 2012*. I tillegg har vi formulert program mål for flere miljøutfordringer som ikke er løftet fram i NMP.

Gjennom RMP ønsker vi å redusere uheldige miljøpåvirkninger og ta vare på biologisk mangfold, genressurser og verdifulle landskapskvaliteter. Samtidig ønsker vi å sikre jordbrukets kulturlandskap som ressurs for økt matproduksjon, ny næringsutvikling, opplevelser og helsebringende aktiviteter.

Del 2 – Virkemidler består av to underkapitler. Fra 2013 er det innført en nasjonal meny for ordninger innenfor miljøtilskudd (RMP-meny), som fylkene må velge sine ordninger innenfor. Kapittel 2.1 viser hvilke miljøutfordringer vi vil møte med ordninger for miljøtilskudd, mens kapittel 2.2 viser hvordan vi vil følge opp de øvrige utfordringene.

I tillegg til tilskudd til beitelag og tilskudd til friarealer for trekkende hvitkinn- og kortnebbgås, legges det under miljøtemaene *biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer, avrenning til vassdrag og kyst, samt utslipp til luft* opp til 21 ordninger for miljøtilskudd. Vilårene for disse ordningene framkommer av *Forskrift om miljøtilskudd til jordbruket i Nordland* med tilhørende retningslinjer.

De fleste tiltakene videreføres fra det forrige miljøprogrammet, selv om noen av ordningene har fått nye navn. Kommunene vil fortsatt ha mulighet til å velge ut lokalt verdifulle kulturskap, hvor det kan gis tilskudd til slått eller beiting. Nye ordninger er tilskudd til skjøtsel av slåttemark, beiting av kystlynghei, tilskudd til bevaringsverdige husdyrraser, tilskudd til hesjing og tilskudd til skjøtsel av viktige kulturhistoriske områder. Samtidig vil vi i forbindelse med vegetasjonssoner og fangdammer ha mulighet til å gi høyere satser i prioriterte områder.

Tilskudd til skjøtsel av permanente gjerder, samt tilskudd til skjøtsel av porter og klyv på turstier kan fra 2013 ikke lenger videreføres som ordninger for miljøtilskudd. Det samme gjelder tilskudd til foretak med god avfallshåndtering (levering av avfall til godkjent mottak) og en høyere sats for skjøtsel av veikanter langs nasjonalt viktige reisemål.

Under kapittel 2.2 er det nevnt en rekke tiltak som skal møtes med andre virkemidler enn miljøtilskudd. Dette omfatter både andre tilskuddsordninger, informasjon, kompetanseheving, forsknings-/utredningsarbeid og samarbeid.

Del 3 – Status: Beskrivelse og analyse av utfordringer og muligheter tar utgangspunkt i miljøstatus og framtidige utfordringer for jordbruket i Nordland. Videre omtales ulike faktorer som påvirker jordbrukets mulighet til å løse miljøutfordringene. Nasjonale føringer, ulike økonomiske virkemidler, og det regionale og lokale handlingsrommet beskrives. Til slutt gis det en oppsummering og evaluering av *Regionalt miljøprogram for landbruket i Nordland 2009-2012*.

Del 1 – Mål og strategier

Innledning

Miljøprogram for jordbruket i Nordland 2013-2016 (RMP Nordland) skal bidra til å gjennomføre nasjonale og regionale miljøprioriteringer for jordbruket i Nordland. Som det framgår av punkt 3.3 kommer de nasjonale føringene til uttrykk i de seineste stortingsmeldingene om henholdsvis landbruks- og matpolitikken, miljøvernpolitikken og forvaltningen av kulturminnene.

Programmålene i [Nasjonalt miljøprogram 2012 \(NMP\)](#) gir mål for ordningen miljøtilskudd. Gjennom innføring av en egen forhåndsdefinert meny for denne ordningen setter det nasjonale programmet også rammer for hvilke virkemidler som kan brukes i de regionale programmene.

Målene i *Miljøprogram for jordbruket i Nordland (2013-2016)* samsvarer med de nasjonale målene, og med hva som ut fra statusbeskrivelsen i del 3 oppfattes som viktige miljøutfordringer i Nordland.

De strategiske satsingsområdene oppsummerer hvor innsatsen i Nordland vil bli satt inn i programperioden 2013-2016.

1.1 Mål

Hovedmål, delmål og strategiske satsingsområder er utledet av statusbeskrivelsen av utfordringer og muligheter i del 3.

Hovedmål:

Regionalt miljøprogram for Nordland skal bidra til å redusere klimautslipp og forurensing, og sikre at biologiske, landskapsmessige og kulturhistoriske verdier i jordbrukets kulturlandskap ivaretas.

Delmål:

1. **Egenart og identitet:** *Stimulere til jordbruk og skjøtsel som tar vare på den landskapsmessige egenarten i kommunene og fylket.*
2. **Natur- og kulturverdier:** *Ta vare på verdifulle kulturlandskap, kulturminner, kulturmiljøer, naturtyper og leveområder for planter og dyr.*
3. **Miljøpåvirkning:** *Redusere miljøbelastningen fra jordbruket til vann, luft og jord.*
4. **Ressursforvaltning:** *Ta vare på genressurser og redusere tap av næringsstoffer og jord. Ta vare på jordbrukets kulturlandskap som ressurs for økt matproduksjon, ny næringsutvikling, opplevelser og helsebringende aktiviteter.*

Programmål:

Under del 2 er det satt egne programmål for de enkelte virkemidlene.

1.2 Strategiske satsingsområder

I perioden 2013 – 2016 vil Fylkesmannen gjennom *RMP Nordland* sette fokus på følgende hovedområder:

1. Hindre gjengroing av prioriterte områder
2. Motvirke tap av biologisk mangfold og kulturminner

3. Redusere klimautslipp og forurensing
4. Ivareta kulturlandskapet som ressurs for næringsutvikling, helse og trivsel

1.3 Indikatorer for resultatoppnåelse

Måloppnåelse for tiltakene i RMP kan enten vurderes ut fra miljøtilstanden før og etter iverksatte tiltak, eller på bakgrunn av indikatorer på aktivitetsnivå.

En årlig vurdering av miljøtilstand på alle innsatsområdene vil være svært krevende, om ikke umulig, å gjennomføre. Derfor er det mer gjennomførbart å vurdere miljøoppnåelsen ut fra gjennomførte aktiviteter som kan anses som målretta. Dette kan i tillegg følges opp med miljø/utvalgsundersøkelser knyttet til konkrete geografiske områder eller miljøtema.

Når det gjelder tiltak som i perioden støttes med miljøtilskudd, anser Fylkesmannen at vurderingen av måloppnåelsen ivaretas av rapporteringssystemet som Statens landbruksforvaltning etablerer i tilknytning til det nye elektroniske søknads- og saksbehandlingssystemet eStil.

De øvrige tiltakene som Fylkesmannen ønsker å gjennomføre vil dels kunne vurderes ut fra oppnåelse av konkrete resultater. Andre må vurderes ut fra graden av aktivitet som er gjennomført, og hvilke prosesser som er igangsatt. Det siste gjelder ikke minst informasjonsarbeid, og utviklingsarbeid knyttet til kulturlandskapsbasert næringsutvikling.

Del 2 – Virkemidler

Innledning

Miljøinnsatsen i jordbruket foregår på flere nivåer. Mål og virkemidler i den samla innsatsen framgår av *Nasjonalt miljøprogram 2012* (NMP), de regionale miljøprogrammene (RMP), kommunene sine strategier og foretakene sine miljøplaner.

Virkemidlene som omtales i dette kapitlet omfatter både økonomiske og andre virkemidler. De er sortert under miljøtema, og i samme rekkefølge som i statusbeskrivelsen under del 3 i dette dokumentet.

2.1 utfordringer som helt eller delvis kan møtes med miljøtilskudd

Landbruks- og matdepartementet har i samarbeid med Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag fastsatt en nasjonal RMP-meny, dvs. et detaljert sett med ordninger som miljøtilskudd i de regionale miljøprogrammene må holde seg innenfor. Denne menyen inngår som en del av NMP. Ordningene er sortert under miljøtema, aktivitetsområder, tiltak og tiltaksklasser. Utmålingsenhetene (dekar, antall osv.) for tilskudd er fastsatt i menyen. Innenfor denne menyen velger Fylkesmannen i samråd med faglagene ordninger, og fastsetter vilkår og satser.

Innføringen av RMP-menyen innebærer at flere ordninger som lå inne i *Miljøprogram for landbruket i Nordland 2009-2012* ikke kan videreføres. Dette omfatter bl.a. miljøtilskudd til vedlikehold av permanente gjerder, porter og klyv.

I samsvar med NMP settes miljøplan trinn 1 som grunnvilkår for å kunne motta miljøtilskudd fra 2013. For noen tiltak vil det også bli satt krav om miljøplan trinn 2. Alle miljøtilskudd skal kartfestes elektronisk i det nye søknads- og saksbehandlingssystemet (eStil), og framgå av foretakets miljøplankart. Alle miljøtilskudd forutsetter årlig skjøtsel.

Nærmere vilkår framkommer av ny *Forskrift for miljøtilskudd i Nordland*, gjeldene fra søknadsomgangen 2013, samt tilhørende veiledningshefte. Disse, og eventuell annen informasjon om ordningen, er tilgjengelige på <http://www.fylkesmannen.no/nordland>.

Målformuleringene for tiltak som kan gjennomføres med miljøtilskudd er hentet fra programmålene i NMP.

2.1.1 Jordvern

(Status framkommer av punkt 3.1.1.)

Mål og strategier i Nordland:

Et aktivt jordvern er en viktig forutsetning for å kunne ivareta verdiene i kulturlandskapet. Mål, strategier og tiltak går fram av *Jordvern i Nordland*, som er Fylkesmannen i Nordland sin strategiske plan for forvaltning av landbruksareal i Nordland i perioden 2011 – 2020.

Utfordringer med betydning for gjennomføringen av RMP:

- ✓ Håndheve driveplikten for å holde matjord i hevd og hindre gjengroing
- ✓ Begrense omdisponering av de mest verdifulle jordressursene og redusere oppsplitting av viktige arealer for å sikre matjord som ressurs

Tiltak:

Å håndheve driveplikten og begrense omdisponeringen er viktig for å sikre matjord som ressurs. Forholdet til driveplikten ivaretas av *Jordlova*, som forvaltes av kommunene, mens strategier for å redusere omdisponeringen av matjord ivaretas av *Jordvern i Nordland*.

Utfordringer som kan møtes med miljøtilskudd:

- ✓ Sikre skjøtsel av verdifulle kantarealer og restarealer
- ✓ Unngå at restarealene fungerer som oppformeringsplasser for ugras

Tiltak:

Eventuelle verdifulle restarealer kan i noen tilfeller sikres tilskudd til skjøtsel gjennom miljøtilskudd. Det må i så fall være arealer som kan prioriteres som *lokalt verdifulle*, som *biologisk verdifulle arealer*, eller hvis det er arealer med *automatisk fredede kulturminner* eller *nyere tids kulturminner*, jf. punktene 2.1.2, 2.1.3 og 2.1.4. Skjøtsel av veikanter kan være viktig for å unngå oppformering av ugras, og tas inn under aktivitetsområdet *regionalt prioriterte kulturlandskap*

2.1.2 Kulturlandskap

(Status framkommer av punkt 3.1.2.)

Programmål i NMP:

Ta vare på og utvikle jordbrukets kulturlandskap. Ta vare på variasjonen i jordbrukets prioriterte kulturlandskap.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Økt gjengroing som følge av fortsatt bruksnedlegging
- ✓ Ekstensiv bruk som fører til at areal går ut av bruk
- ✓ Økt andel areal som tas ut av drift som følge av større maskiner og større andel leid jord
- ✓ Areal som ikke holdes i hevd på grunn av uskifta bo, mange eiere eller grunneiere som ikke ønsker at jorda skal skjøttes.
- ✓ Større foretak gir større konsentrasjon av dyr og endra beitemønster
- ✓ Bygninger i jordbrukets kulturlandskap forfaller fordi de tas ut av bruk
- ✓ Gjerder forfaller
- ✓ Opplevelseskvalitetene for fastboende og besøkende endres
- ✓ Behov for sterkere prioritering av hvilke arealer med spesielle verdier som skal skjøttes

Tiltak:

- Miljøtilskudd til *Slått av lokalt verdifulle jordbrukslandskap*
- Miljøtilskudd til *Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap*
- Miljøtilskudd til *Beite av biologisk verdifulle arealer*
- Miljøtilskudd til *Drift av beitelag*
- Miljøtilskudd til *Beite av kystlynghei*

2.1.3 Biologisk mangfold

(Status framkommer av punkt 3.1.3.)

Programmål i NMP:

Et mangfold av naturtyper med registrert biologisk mangfold skal restaureres og vedlikeholdes innen 2020. Status for truede arter i jordbruket skal bedres innen 2020. Økt bruk og vern av landbrukets genetiske ressurser.

Gjengroing og endret bruk som truer artsmangfoldet

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Områder med liten eller ingen beitebruk i nær utmark
- ✓ Omfattende gjengroing fører til økt behov for prioritering av tiltak
- ✓ Behov for kartlegging av artsrike kulturmarker
- ✓ Behov for økt kunnskap om biologisk mangfold og naturmangfoldloven i forvaltninga og i næringa

Tiltak:

- Miljøtilskudd til *Skjøtsel av slåttemark*
- Miljøtilskudd til *Beite av biologisk verdifulle arealer*
- Miljøtilskudd til *Beite av kystlynghei*

Ville gjeess

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Sikre en fleksibel forvaltning av tilskuddsordningen, slik at både jordbruk og gås ivaretas.
- ✓ I enkelte deler av fylket utgjør også økende bestander av grågås et problem, men er ikke omfattet av ordningen.

Tiltak:

Miljøtilskudd til *Friarealer for gås i Nord-Trøndelag og Nordland*, som innebærer en videreføring av den eksisterende ordningen for kortnebbgås og hvitkinngås.

Tilplanting av gjengroingsmark

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Ønsket om tilplanting av gjengroingsmark må veies opp mot ønsket om å ivareta verdiene i jordbrukets kulturlandskap, samt framtidige behov for gjenopptatt bruk til jordbruksformål.
- ✓ Tilplanting av kystlynghei¹⁾ må vurderes opp mot forskrift om utvalgte naturtyper.

Merknader

¹⁾Kystlynghei vil i løpet av 2013 trolig bli inkludert i forskrift for utvalgte naturtyper.

Bevaring av husdyrraser

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Sikre genressursene slik at de ikke går tapt for ettertiden.
- ✓ Avklare og synliggjøre hvilken merverdi de aktuelle rasene kan ha i dagens landbruk, eller som elementer i ny næringsutvikling.

Tiltak:

- Miljøtilskudd til *Bevaringsverdige husdyrraser*¹⁾

Merknad:

1) Denne ordningen vil omfatte kurasene *sidet trønder, nordlandsfe, telemarksfe* og *vestlandsk fjordfe*, samt *nordlandshesten/lyngshesten* og *steigarsauen*.

Bevaring av kulturplanter og annet plantegenetisk materiale

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Sikre genressursene slik at de ikke går tapt for ettertiden
- ✓ Ta vare på artsrike slåttemarkar med stort genetisk mangfold

Tiltak:

- Miljøtilskudd til *skjøtsel av slåttemark*

2.1.4 Kulturminner og kulturmiljøer

(Status framkommer av punkt 3.1.4.)

Programsmål i NMP:

Status for kulturminner og kulturmiljøer skal bedres innen 2020

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Bidra til å nå målene for den nasjonale kulturminnepolitikken
- ✓ Bidra til at kulturminnene og skjøtselen av disse utgjør en ressurs for foretakene

Tiltak:

- Miljøtilskudd til *Hesjing*
- Miljøtilskudd til *Skjøtsel av gravminne*
- Miljøtilskudd til *Skjøtsel av gravfelt*
- Miljøtilskudd til *Skjøtsel av andre automatisk fredede kulturminner*
- Miljøtilskudd til *Skjøtsel av steingjerder* (Under ordningen *Skjøtsel av bakkemurer, trekker og skigarder*).
- Miljøtilskudd til *Skjøtsel av viktige kulturhistoriske områder*¹⁾

Merknad:

1) Viktige kulturhistoriske områdene velges ut av Fylkesmannen i samråd med regionalt kulturminneforvaltning (fylkeskommunen og Sametinget) etter forslag fra kommunene.

2.1.5 Tilgjengelighet og friluftslivsverdier

(Status framkommer av punkt 3.1.5.)

Programsmål i NMP:

Allmennhetens tilgang til jordbrukets kulturlandskap skal bedres.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Foretakene har behov for at ferdselen kanaliseres slik at den ikke fører til ulemper eller skader for gårdsdrifta og for naturen.
- ✓ Allmennheten må sikres mulighet for ferdsel i kulturlandskapet og i utmarka.

Tiltak:

RMP-menyen gir ikke lenger rom for å videreføre tilskudd til vedlikehold av porter og klyv, men åpner for å gi tilskudd til *Vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet*. I Nordland vil slike ferdselsårer i stor grad være snakk om gårdsveier/stier gjennom innmarka, som fortsetter som stier i utmarka. Fylkesmannen finner at en slik ordning vil være vanskelig å avgrense og kontrollere, slik at den blir svært krevende å forvalte. Et eventuelt fortsatt vedlikehold av slike ferdselsårer må derfor skje uten miljøtilskudd. Mange foretak vil imidlertid trolig fortsatt se seg tjent med å legge til rette for denne ferdselen, slik at den ikke blir til ulempe for gårdsdrifta.

2.1.6 Avrenning til vassdrag og kyst

(Status framkommer av punkt 3.1.6.)

Programmål i NMP:

Ingen vannforekomster i jordbruksdominerte områder skal nedklassifiseres innen 2021. De mest utsatte vannforekomstene i jordbruksdominerte områder skal ha bedret status innen 2015/2021

Spredning av husdyrgjødsel

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Sikre god lagringskapasitet av husdyrgjødsel
- ✓ Vurdere å etablere mellomlager nær spredeareal som ligger langt unna driftssenteret
- ✓ Gjennomføre fysiske tiltak som hindrer avrenning
- ✓ Etablere og vedlikeholde fangdammer
- ✓ Stimulere til spredning av husdyrgjødsel før 15. august
- ✓ For lite kunnskap om nye spredemetoder for nedmolding og injisering
- ✓ Mindre bruk av husdyrgjødsel i områder hvor vannkvaliteten er dårlig

Tiltak:

- Miljøtilskudd til *Ugjødsla randsone i eng*¹⁾
- Miljøtilskudd til *Vedlikehold av fangdammer*
- Miljøtilskudd til *Vegetasjonssone*²⁾
- Miljøtilskudd til *Spredning i vår/veksts sesongen*

Merknader:

1) Miljøtilskudd til *Ugjødsla randsone i eng* vil bare omfatte eventuelle prioriterte områder.

2) Miljøtilskudd til *Vegetasjonssone* vil ikke omfatte engarealer.

For tilskuddsordningene under miljøtema *Avrenning til vassdrag og kyst* kan det i perioden som en følge av arbeidet med vannforskriften bli aktuelt å innføre ulike satser for hhv *Prioriterte områder* og *Andre områder*.

Punktutslipp fra gjødsellager, rundballer og siloer

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Utbedre lekkasjer fra gjødsellager og siloer.
- ✓ Plassere rundballer slik at avrenning til vann unngås.

Tiltak:

Det kan ikke etableres ordninger for miljøtilskudd knyttet til disse utfordringene. Disse utfordringene må derfor løses som en del av den ordinære drifta på foretakene. Informasjon til foretakene er derfor viktig. Til dette vil bl.a. kommuner og landbruksrådgivninga kunne søke om tilskudd fra ordningen *Fylkesvise midler som følger det nasjonale Klima- og miljøprogrammet*, som innføres fra 2013. Den tidligere ordningen *Midler til informasjons- og utviklingstiltak på miljøområdet i jordbruket* er fra 2013 inkludert i denne tilskuddsordningen.

Jord- og plantekultur

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Sikre lokal og regional kompetanse innen hydroteknikk/drenering
- ✓ Legge føringer for prioritering av søknader om tilskudd til vedlikehold av dreneringssystemer

Tiltak:

Status, behov og tilgang på kompetanse innen hydroteknikk/drenering må avklares. Forvaltningen av den nye ordningen for tilskudd til grøfting innføres fra 2013.

Erosjon**Utfordringer i Nordland:**

- ✓ høstpløying som legger jorda åpen for erosjon
- ✓ ustabile grøftekanter, elvebredder og skråninger
- ✓ manglende fangvekster og leplantinger
- ✓ manglende plantedekke
- ✓ manglende vedlikehold av dreneringssystemer
- ✓ økt erosjon som følge av klimaendringene

Tiltak:

- Miljøtilskudd til *Stubb i områder med jordtap*
- Miljøtilskudd til *Vedlikehold av fangdammer¹⁾*
- Miljøtilskudd til *Vegetasjonssone langs vann og vassdrag*

Merknader:

1) For *Vedlikehold av fangdammer* og *Vegetasjonssone* kan det i perioden bli aktuelt å innføre ulike satser for hhv *Prioriterte områder* og *Andre områder*.

2.1.7 Plantevernmidler

(Status framkommer av punkt 3.1.7.)

Programsmål i NMP:

Helse- og miljørisikoen ved bruk av plantevernmidler i jordbruket skal reduseres innen 2021.

Tiltak:

RMP-menyen åpner for tilskudd til ugrasharving, hypping/radrensing og flammings for å redusere bruken av kjemiske plantevernmidler. Fylkesmannen anser imidlertid at bruken av plantevernmidler er av et så lite omfang i Nordland, at det ikke er aktuelt å innføre dette som ordninger for miljøtilskudd. Helseaspektet knyttet til yrkesutøvernes bruk av plantevernmidler forutsettes ivaretatt gjennom autorisasjonsordningen. For øvrig ønsker vi gjennom informasjon å stimulere til redusert bruk av kjemiske plantevernmidler. Det kan gis tilskudd til slik informasjonsvirksomhet over *Klima og miljømidlene*, jf. punktene 2.9 og 3.4.3.

2.1.8 Utslipp til luft

(Status framkommer av punkt 3.1.8.)

Programsmål i NMP:

Jordbruket skal øke opptaket av karbon i jord

Jordbruket skal redusere utslipp av lystgass (N₂O) og/eller metan (CH₄)

Utnyttelsen av næringsstoffer i husdyrgjødsel skal bedres, med reduserte utslipp av ammoniakk tilsvarende 8 prosent innen 2020.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Behov for økt kunnskap om hva som gir god agronomi og reduserte klimautslipp
- ✓ Håndtere husdyrgjødsel slik at klimautslippene blir minst mulige
- ✓ Satse på kjøttproduksjon som utnytter lokale utmarksbeiter og lokalt dyrket grovfôr
- ✓ Sikre at vi har et sortsutvalg som er tilpasset klimaendringene
- ✓ Avklare hvilke prioriteringer som skal gjøres i forhold til nydyrking av myr, drenering av myr, samt myrjord som er ute av bruk

Tiltak:

- Miljøtilskudd til *Spredning i vår/vekstsesongen*

2.1.9 Økologisk jordbruk

(Status framkommer av punkt 3.1.9.)

Programsmål i NMP:

15 % av jordbruksarealene og 15 % av husdyrholdet skal være økologisk innen 2020

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Motivere og informere konvensjonelle produsenter til å legge om til økologisk drift
- ✓ Økologisk drevne gårder som går tilbake til konvensjonell drift, eller legger ned drifta
- ✓ Spredt produksjon
- ✓ Markedsadgangen
- ✓ Regelverk og ustabile politiske rammebetingelser
- ✓ Forbrukernes oppfatning av økologisk produksjon kontra konvensjonell produksjon

Tiltak:

Planlagte tiltak i Nordland framkommer av Fylkesmannen i Nordland sin [strategiske plan](#) for økologisk landbruk i Nordland 2010-2015, kalt *Økomat – så klart!*

2.2 Utfordringer som ikke kan møtes med miljøtilskudd

Dette punktet omfatter utfordringer som *Nasjonalt miljøprogram 2012* og RMP-menyen ikke møter med mulige ordninger for miljøtilskudd. For disse utfordringene har Fylkesmannen satt egne programsmål for jordbruket i Nordland.

2.2.1 Energibruken i jordbruket

(Status framkommer av punkt 3.1.10.)

Programsmål for Nordland:

Bidra til å redusere bruken av ikke-fornybar energi i jordbruket i Nordland.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Dreie energibruken fra ikke-fornybar til fornybar
- ✓ Stimulere til økt bruk av gårdens fôrressurser framfor tilført/importert fôr
- ✓ Fremme en eiendomsstruktur og disponering av leiejord som gir redusert transport av grovfôr og gjødsel

Tiltak:

Fylkesmannen skal stimulere næringa, kommunene og rådgivingstjenesten til å sette fokus på tiltak som kan dreie og redusere energibruken på gårdsbrukene, både ut fra et miljø- og et økonomiperspektiv. Fylkesmannen kan over de fylkesvisemidlene i *Klima og miljøprogrammet* gi tilskudd til utredningsprosjekter og informasjonstiltak som har dette formålet.

2.2.2 Rovvilt og beitebruk

(Status framkommer av punkt 3.1.11.)

Programsmål for Nordland:

Bidra til å redusere antallet husdyr som tas av rovvilt.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Synliggjøre at et høyt konfliktnivå mellom beitebruk og rovvilt også kan få negative konsekvenser for muligheten til fortsatt å ivareta verdiene i kulturlandskapet.

Tiltak:

Fylkesmannen skal bidra til at målene knyttet til ivaretakelse av kulturlandskapet gjennom økt beitebruk bringes inn i vurderingene knyttet til forvaltningen av rovdyrbestandene.

2.2.3 Reindrift og jordbruk

(Status framkommer av punkt 3.1.12.)

Programsmål for Nordland:

Bidra til å redusere omfanget av rein på innmark.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Avklare, finansiere og iverksette tiltak som hindre at rein skader innmark.

Tiltak:

Den nye nasjonale RMP-menyen åpner ikke for å videreføre miljøtilskudd til vedlikehold av gjerder som skal hindre rein å komme inn på innmark. Fylkesmannen vil i samråd med reindriftsforvaltninga og reindriftnæringa drøfte andre tiltak som kan bidra til å unngå at rein skader innmark.

2.2.4 Beitedyr på avveier

(Status framkommer av punkt 3.1.13.)

Programsmål for Nordland:

Bidra til at gjerder som er nødvendige for skjøtsel av kulturlandskapet, eller for å redusere konflikter, blir vedlikeholdt. Bidra til at gjerder som er ute av bruk blir fjernet.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Gjerder som forfaller gjør beitebruken vanskeligere og er til skade for husdyr og vilt.

- ✓ Mer arbeid for de igjenværende foretakene når det gjelder vedlikehold av gjerder som kan styre beiting, og reduserer konflikter i forhold til naboer.
- ✓ Sau som oppholder seg i veibanen og i tunnelåpninger
- ✓ Uklare ansvarsforhold knyttet til gjerding langs jernbanen.

Tiltak:

Den nye nasjonale RMP-menyen gir ikke mulighet for å videreføre miljøtilskudd til vedlikehold av gjerder. I enkelte tilfeller kan imidlertid slike tiltak passe inn under SMIL-ordningen eller ordningen for organisert beitebruk (investeringer i beiteområder). Fylkesmannen vil i perioden ta initiativ til at det blir drøftet tiltak som hindrer sau i å etablere faste oppholdssteder i veibanen og i tunnelåpninger. Det skal også arbeides for å avklare ansvarsforholdene knyttet til gjerding langs jernbanen.

2.2.5 Fremmede arter

(Status framkommer av punkt 3.1.14.)

Programsmål for Nordland:

Avklare hvilke utfordringer fremmede arter utgjør for kulturlandskapet i Nordland, og bidra til at det iverksettes tiltak.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Hindre spredning av uønskede fremmede arter i jordbrukets kulturlandskap

Tiltak:

Fylkesmannen vil med utgangspunkt i RMP og i samarbeid med andre bidra til at trusselbildet for jordbrukets kulturlandskap oppdateres, at etablerte tiltak vurderes og at nye tiltak om nødvendig iverksettes.

2.2.6 Avfallshåndtering

(Status framkommer av punkt 3.1.15.)

Programsmål for Nordland:

Bidra til at landbruksforetakene viderefører/etablerer gode rutiner for avfallshåndtering i samsvar med gjeldene lover og forskrifter.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Sette fokus på håndteringen av rundballer som er uegnet som fôr
- ✓ Motivere foretakene til å prioritere at det ser ryddig ut på gården
- ✓ Hindre ulovlige avfallsfyllinger og brenning

Tiltak:

Fylkesmannen vil i sin kontakt med kommunene sette fokus på disse utfordringene. Gjennom de fylkesvise utrednings- og informasjonsmidlene som fra 2013 følger det nasjonale Klima og miljøprogrammet åpner Fylkesmannen for å gi tilskudd til denne type informasjonsarbeid.

2.3 Tilskudd til investeringer i beitefelt/beiteområder

Ordningen er rettet mot godkjente beitelag. Fram til 2010 var *investeringer som fremmer god beitebruk* (herunder tilskudd til oppsetting av sperregjerder, ferister, bruer, gjeterhytter, transportprammer mm) en del av SMIL-ordningen. Forvaltningen av ordningen ble så tatt ut av SMIL og overført til Fylkesmannen som ordningen *investeringer i beitefelt*, med fortsatt forvaltet som da ordningen lå under SMIL. Fra 2013 skal ordningen forvaltes etter en egen forskrift om investeringer i beitefelt/beiteområder. Ansvar for godkjenning av beitelag er samtidig overført fra Fylkesmannen til kommunen.

2.4 SMIL-midler

Formålet med *Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)* er å fremme natur – og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensingen fra jordbruket, utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift.

Kommunene skal i løpet av 2013 vedta nye tiltaksstrategier for bruken av SMIL-midlene. Disse skal ta utgangspunkt i SMIL-forskriften og miljøutfordringene og programmålene i RMP. Faglagene lokalt skal gis mulighet til å bidra i arbeidet med de lokale strategiene. Strategiene skal etter at de er vedtatt av kommunen sendes til Fylkesmannen. Fra 2014 vil de nye tiltaksstrategiene danne en viktig del av grunnlaget Fylkesmannen sin årlige fordeling av SMIL-midler mellom kommunene.

De lokale strategiene og bruken av midlene skal støtte opp om prioriteringene som er gitt i regionalt miljøprogram. Bruken av SMIL-midlene skal om mulig sees i sammenheng med miljøtilskudd, slik at investeringene kan ivaretas gjennom årlig skjøtsel.

Fylkesmannen forutsetter at kommunene sender kopi av alle SMIL-søknader til kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen og til Sametinget, slik at de før vedtak fattes kan uttale seg om eventuelle kulturminneverdier som berøres av tiltaket, og sikre at lov om kulturminner følges.

Fylkesmannen skal bidra til at kommunene prioriterer tiltak med best mulig miljøeffekt. Følgende kriterier legges derfor til grunn for fordelingen av SMIL-midlene mellom kommunene:

- ✓ kommunenes tiltaksstrategier
- ✓ kommunens årlige rapportering
- ✓ samsvar mellom kommunens tiltaksstrategier og RMP når det gjelder mål og tiltak
- ✓ god måloppnåelse, effektiv og aktivitetsfremmende bruk av virkemidlene
- ✓ prosjektprioriteringer og felles satsinger over kommunegrensene
- ✓ kommunenes kontakt med miljø- og kulturminneforvaltningen
- ✓ størrelsen på totalt ansvar, herunder ansvar med utgått arbeidsfrist
- ✓ eventuelle nye føringer fra Statens landbruksforvaltning

2.5 Tilskudd til nasjonalt utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Statusbeskrivelsen for arbeidet med utvalgte kulturlandskap ligger under punkt 3.4.8.

Planlagte tiltak i programperioden:

Fylkesmannen vil i programperioden videreføre arbeidet med de to utvalgte kulturlandskapene, med vekt på skjøtsel av biologisk mangfold, landskap og kulturminner, samt satsing på informasjon og næringsutvikling. Samtidig vil vi styrke arbeidet med å bygge nettverk mellom utvalgte-områdene, Vega verdensarvområde og andre liknende områder med satsing på skjøtsel av kulturlandskap. I perioden vil vi også arbeide videre for at Røst får status som nasjonalt utvalgt kulturlandskap.

2.6 Tilskudd til verdensarvområder

Statusbeskrivelsen for arbeidet med verdensarvområder ligger under punkt 3.4.9.

Planlagte tiltak i programperioden:

Fylkesmannen vil gjennom arbeidet med skjøtsel Vegaøyan verdensarvområde bidra til å ivareta natur- og kulturverdier, samt næringsmuligheter for landbruksforetak og andre. Fylkesmannen ønsker også å bidra til nettverksbygging, som gjør at erfaringer fra Vegaøyan deles med andre, og slik at Vegaøyan får ta del i andres erfaringer. Et eventuelt nytt verdensarvområde i Lofoten vil bli inkludert i dette arbeidet.

2.7 Tilskudd til grøfting/drenering

Statusbeskrivelsen ligger under punkt 3.4.7.

Planlagte tiltak i programperioden:

Når forskriften foreligger og vilkårene og ansvaret for forvaltningen av midlene er avklart, vil Fylkesmannen sørge for informasjon til bl.a. kommunene, faglagene og Norsk Landbruksrådgiving. Ytterligere tiltak vil avhenge av hvilken rolle Fylkesmannen kommer til å ha i forhold til forvaltningen av midlene.

2.8 Midler til skjøtsel av utvalgte naturtyper – kystlynghei, slåttemarker og slåttemyrer

Statusbeskrivelsen for arbeidet med utvalgte naturtyper ligger under punkt 3.4.10.

Planlagte tiltak i programperioden:

Fylkesmannen vil ta initiativ til at ulike tilskuddsordninger sees i forhold til hverandre, både med hensyn til satser og samla tilskudd pr. tiltak. Dette gjelder både miljøtilskudd, tilskudd til skjøtsel av utvalgte naturtyper, tilskudd til skjøtsel i utvalgte kulturlandskap og verdensarvområder, og tilskuddsmidler som er øremerket skjøtsel i verneområder.

2.9 Informasjon

Under punkt 3.1.1. omtales de fylkesvise midlene i [Klima- og miljøprogrammet](#), som Fylkesmannen fra 2013 forvalter til utviklings- og informasjonstiltak. Disse vil være viktige i arbeidet med informasjonstiltak på miljøområdet rettet mot landbruksforetakene. I perioden vil Fylkesmannen gjennom kurs, samlinger og møter også sørge for informasjon og kunnskapsutveksling med kommunene, landbruksrådgivingen og faglagene. Kulturlandskapsprisen Nordland vil bli videreført. Dette for å kunne hedre enkeltpersoner og andre som har gjort en spesiell innsats for kulturlandskapet, og for å sette fokus både på verdifull miljøinnsats og verdier i kulturlandskapet.

Fylkesmannen vil på egen [nettside](#) legge ut informasjon relatert til jordbrukets miljøinnsats. Denne informasjonen vil både være rettet mot næringa, kommunene, rådgivingstjenesten og allmenheten.

2.10 Kompetanseheving

Fylkesmannen vil i perioden arrangere kurs og samlinger for kommunene og rådgivingstjenesten. Aktuelle tema kan være forvaltningen av miljøtilskudd, SMIL-midlene, kontroll, næringsutvikling i kulturlandskap mm.

Fylkesmannen vil motivere kommunene og rådgivingstjenesten til å delta på nasjonale samlinger knyttet til f.eks. utvalgte kulturlandskap, verdensarvområder, lokale og regionale parker, vannforskriften mm.

De fylkesvise midlene i Klima og miljøprogrammet vil kunne brukes til å gi tilskudd til kurs og fagdager som har landbruksforetakene som hovedmålgruppe.

2.11 Forsknings- og utredningsarbeid

Fylkesmannen vil i perioden arbeide for å oppdatere og utvide kunnskapsgrunnlaget både når det gjelder verdifulle kulturlandskap, biologisk mangfold og kulturminner.

Dette for at vi skal bli bedre i stand til å prioritere og utvikle skjøtselen av kulturlandskapet, og for å åpne nye muligheter for miljøvennlig næringsutvikling.

Overfor forskningsmiljøene skal Fylkesmannen gi innspill til mulige forskningsprosjekter som kan bidra til bedre forvaltning av kulturlandskap, styrke etablert næringsvirksomhet eller etablere ny næring med kulturlandskapet som utgangspunkt.

2.12 Samarbeid

Gjennomføringen av tiltakene Miljøprogram for Nordland 2013-2016 forutsetter en felles innsats og et godt samarbeid mellom bl.a. Fylkesmannen, fylkeskommunen, Sametinget, kommunene, landbruksrådgivingen, forskningsinstitusjoner, faglagene og landbruksforetakene.

Landbruksforum Nordland vil bli videreført. Forumet består av representanter fra Nordland Bondelag, Nordland Bonde- og Småbrukarlag, Allskog, kultur- og miljøvern avdelingen i Nordland fylkeskommune, kulturminneadlingen under Sametinget, KS Nordland, Norsk Landbruksrådgiving Nord, Reindriftsforvaltningen i Nordland samt miljøvern avdelinga og landbruksavdelinga hos Fylkesmannen.

Landbruksforum Nordland er et rådgivende organ i saker knyttet til miljø og kulturlandskap på landbruksområdet. Forumet skal bidra til å samordne landbrukets miljøinnsats i fylket.

Det vil i perioden også være aktuelt å inngå samarbeid med andre, ikke minst i forbindelse med utviklingsarbeid som involverer kulturlandskap og næringsutvikling.

2.13 Utviklingsarbeid

Fylkesmannen skal i løpet av 2013 lage en egen strategi for jordbrukets kulturlandskap som ressurs for ny næringsutvikling og verdiskaping. Strategien skal vise muligheter, og fastsette mål og tiltak for Fylkesmannen sitt utviklingsarbeid på dette området. Strategiene vil bli utviklet i dialog med bl.a. Landbruksforum Nordland.

Del 3 – Status: Beskrivelse og analyse av utfordringer og muligheter

Innledning

Forvaltningen av matjord, landskap, biologisk mangfold, kulturminner, kulturmiljøer, genressurser og næringsstoffer hører naturlig inn i miljøprogram for jordbruket. Det samme gjelder tiltak som reduserer næringas bidrag til klimaendringene, og tiltak for å unngå forurensing og sikre en forsvarlig avfallshåndtering. Mulighetene for at kommende generasjoner også skal kunne produsere mat og bidra til å ta vare på verdiene i jordbrukets kulturlandskap påvirkes i stor grad av hvilke valg vi gjør i dag.

Denne delen av RMP inneholder en beskrivelse og analyse av miljøstatus, framtidige utfordringer og mulighetene for gjennomføring av tiltak knyttet til jordbruket.

Miljøstrategiene for skogbruket er fra 2013 flyttet fra RMP til *Regionalt skog- og klimaprogram (RSK) 2013-2016*. I forbindelse med RMP er forhold knyttet til skogbruket derfor kun omtalt når disse berører jordbrukets kulturlandskap.

Definisjonen av ulike begreper som brukes framkommer i vedlegg 5.

3.1 Miljøstatus og framtidige utfordringer for jordbruket i Nordland

Punktene 3.1.2 til 3.1.9 samsvarer med miljøtemaene som er omtalt i [Nasjonalt miljøprogram 2012](#) (Statens landbruksforvaltning, rapport nr. 23/2012, datert 31.10.12).

3.1.1 Jordvern

Jordverntanken i Norge bygger på fire hovedargumenter: Ressursvern, beredskap, kulturvern/estetikk og hensyn til landbruksforetakenes driftsøkonomi og produksjonsmiljø. Samtidig har et åpent og mosaikkpreget jordbrukslandskap stor betydning for det biologiske mangfoldet.

Regjeringens mål ble i [stortingsmelding nr. 21 \(2004-2005\) Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand](#) formulert til å halvere den årlige omdisponeringen av jordressurser innen 2010. For å fremme en bærekraftig utvikling skal Kongen hvert fjerde år utarbeide nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging. I det første [forventningsdokumentet](#) som ble vedtatt i 2011 heter det:

«Regjeringen forventer at

fylkeskommunene og kommunen tar hensyn til landbruksarealer og kulturlandskapet, og bidrar til at de nasjonale jordvernmålene nås ved å begrense omdisponering av de mest verdifulle jordressursene og redusere oppsplitting av viktige arealer

fylkeskommunene og kommunen bidrar til å hindre nedbygging av verdifulle landbruks-, natur- og friluftsområder. Regionale planer bør angi verdifulle landbruksarealer og gjennom langsiktige utbyggingsstrategier trekke klare grenser mot jordbruksarealer og overordnet grønnstruktur

fylkeskommunene gir innspill til transportetatenes utredninger av transportbehov, blant annet som grunnlag for å prioritere transporttilbud som kan dreie ny utbygging mot områder med færre arealkonflikter»

[Jordvern i Nordland](#) er Fylkesmannen i Nordland sin strategiske plan for forvaltning av landbruksareal i Nordland i perioden 2011 – 2020. Planen har som formål at *dyrkajorda skal sikres som et langsiktig ressursgrunnlag for levende Nordlandsbygder*. Resultatmålet er at *omdisponering av dyrka jord skal være under 400 daa hvert år i snitt for hele fylket i perioden 2011 – 2020*.

I miljøsammenheng er det viktig å sette fokus på matjord som en begrenset ressurs. Samtidig er kantareal og randsoner viktige både biologisk og estetisk, siden de ofte er artsrike og kan inneholde ulike vegetasjonstyper og mye dyreliv. Disse arealene kan også bidra til å forhindre forurensing av vann og vassdrag.

Eksempler på ulike kantarealer er overganger mellom dyrkajord og utmark, sidearealer langs veier (veikanter), inntil gjerder, grøftkanter og arealer mot vann og vassdrag. Eksempler på restarealer er åkerholmer, gamle ferdselsårer, skogbryn, steingjerder, gamle rydningsrøyser, le- og landskapsplantinger og sikringssoner rundt freda kulturminner.

Restarealene kan også utgjøre en utfordring for den daglige jordbruksdrifta når de fungerer som oppformeringsplass for ugras som spres inn i åker og eng.

Fortsatt bruksnedlegging, økt andel leiejord og redusert beitebruk gjør at verdiene knytta til kant- og restarealene blir stadig mer utsatt, jf. Skog og landskap sin rapport 06/2010.

Hvis matjorda i framtida skal kunne vernes og holdes i hevd, er det viktig å begrense omdisponeringen av matjord, og at [driveplikten](#) håndheves.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Håndheve driveplikten for å holde matjorda i hevd og hindre gjengroing
- ✓ Begrense omdisponering av de mest verdifulle jordressursene og redusere oppsplitting av viktige arealer for å sikre matjord som ressurs
- ✓ Sikre skjøtsel av verdifulle kantarealer og restarealer

- ✓ Unngå at restarealene fungerer som oppformeringsplasser for ugras

3.1.2 Kulturlandskap

Bruksnedlegging, gjengroing og forfall

Norsk institutt for skog og landskap (Skog og landskap) har i [rapport 06/2010](#) gitt en beskrivelse av *Status og utvikling i jordbrukets kulturlandskap i Nordland, Troms og Finnmark*. Rapporten er laget på bakgrunn av ulike registerdata og informasjon fra [3Q](#), som er Skog og landskap sitt overvåkingsprogram for jordbrukslandskapet.

Rapporten peker på at statistikk for Nordland for perioden 1969 til 2006 viser en stor reduksjon i antall bruk i drift, fra i overkant av 14.000 til i underkant av 3.000. Når det gjelder antall daa jordbruksareal i drift, er endringene mindre fra i overkant av 600.000 daa til i underkant av 600.000 daa. Utviklingen i bruksnedlegging har fortsatt. Høsten 2012 var det ca 2400 foretak som søkte om produksjonstilskudd i Nordland.

Endringene i bruksstrukturen er betydelige. Vi har fått færre og større bruk, og arealet i drift har flyttet fra småbruk på kysten og mot innlandet. Andre trekk er mer leiejord og større avstand til nærmeste nabobruk i drift.

3Q viser at det i fjordbygdene er en negativ trend i forhold til at dyrka jord tas ut av drift. Samtidig har Nordland (og Troms) en større andel areal klassifisert som usikker drift, og en betydelig større tilgang og avgang av slikt areal enn f.eks. Østlandet. Videre bekrefter 3Q at den største leiejorda er mest interessant: Når status skifter fra eget drevet til utleid bruk, brakklegges i snitt 25 % av arealet.

Rapporten konkluderer bl.a. med at stadig flere områder har et jordbruk som utnytter ressursene med stadig lavere intensitet. Vi ser også i økende grad virkningene for kulturlandskapet som følge av økt andel leiejord. Disse effektene forventes å øke i omfang og bli stadig mer synlige, både når det gjelder arealer, vegetasjon, bygninger og landskap.

Funnene til Skog og landskap bekrefter den allmenne opplevelsen av at Nordland gror igjen. Når jordbruket avvikles overtar krattskogen, kulturminner forfaller og blir borte, og utsikten og det åpne landskapet forsvinner. Dette får konsekvenser både for det biologiske mangfoldet, for kulturminnene og for opplevelsen av Nordland.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Økt gjengroing som følge av fortsatt bruksnedlegging
- ✓ Ekstensiv bruk som fører til at areal går ut av bruk
- ✓ Areal som ikke holdes i hevd på grunn av uskifta bo, mange eiere eller grunneiere som ikke ønsker at jorda skal skjøttes.
- ✓ Større foretak gir større konsentrasjon av dyr og endra beitemønster
- ✓ Bygninger i jordbrukets kulturlandskap forfaller fordi de tas ut av bruk
- ✓ Gjerder forfaller
- ✓ Opplevelseskvalitetene for fastboende og besøkende endres
- ✓ Behov for sterkere prioritering av hvilke arealer med spesielle verdier som skal skjøttes

3.1.3 Biologisk mangfold

Biologisk mangfold (eller biodiversitet) er begrep som omfatter alle variasjonene av livsformer som fins på jorda. Det vil si planter, dyr, sopper og mikroorganismer, deres arvestoff og samspillet mellom dem og omgivelsene.

Gjengroingen truer artsmangfoldet

Store, intensivt drevne foretak kan redusere det biologiske mangfoldet. I Nordland er imidlertid gjengroing som følge av redusert beiting og opphør av jordbruksdrift den største trusselen mot det biologiske mangfoldet i jordbrukslandskapet. Når vi ser dette opp mot prognosene i Skog og landskap sin [rapport 06/2010](#), er det klart at vi i åra framover har store utfordringer i forhold til å ta vare på jordbrukets kulturlandskap og dermed også det biologiske mangfoldet som er knyttet til dette.

Et åpent og mosaikkpreget kulturlandskap gir leveområder for en rekke arter. Ca. 30 % av artene som er kategorisert som trua og sårbare i Norge er knyttet til kulturlandskapet. Disse er utsatt for ulik påvirkning fra jordbruket: Gjødsling og sprøyting av tidligere ugjødsle og usprøyta mark, opphør av beite og påfølgende gjengroing, samt opphør av drift blir regnet for å være de største truslene mot trua arter i jordbrukslandskapet.

I [st. meld. nr. 26 \(2006-2007\) Regjeringens miljøpolitikk og rikets tilstand](#) er det satt som mål å stanse tapet av biologisk mangfold innen år 2010. Dette er i samsvar med internasjonale målsettinger på området, vedtatt av FNs Generalforsamling høsten 2006. I [Landbruks- og matdepartementets miljøstrategi 2008-2015](#) er det et mål å *sikre landbrukets kulturlandskap i hele landet gjennom et aktivt landbruk.*

Det er et nasjonalt mål at naturen skal forvaltes slik at arter som finnes naturlig blir sikret i levedyktige bestander, og at variasjonen av naturtyper og landskap blir holdt ved like. Biologiske ressurser skal forvaltes slik at produksjonsgrunnlaget for framtidig jordbruksproduksjon blir sikret.

[Naturmangfoldloven](#) har som formål å ta vare på naturmangfold gjennom bærekraftig bruk og vern, og har betydning der natur berøres, både for landbruksforvaltninga og utøverne i næringa. § 7 slår fast at når et forvaltningsorgan tildeler tilskudd, og ved forvaltning av fast eiendom, skal §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet. Dette innebærer at beslutninger som berører naturmangfoldet skal være kunnskapsbasert, og hvis en ikke har tilstrekkelig kunnskap om konsekvensene, skal føre-var-prinsippet legges til grunn. Tiltaket skal også vurderes opp mot den samla belastningen som økosystemet er eller vil bli utsatt for. Miljøverndepartementet har laget en egen [veileder](#) om dette.

Forvaltningsmålet for naturtyper og økosystemer er gitt i § 4: *Målet er at mangfoldet av naturtyper ivaretas innenfor deres naturlige utbredelsesområde og med det artsmangfold og de økologiske prosesser som kjennetegner den enkelte naturtype. Målet er også at økosystemers funksjon, struktur og produktivitet ivaretas så langt det anses rimelig.*

For å fremme dette målet kan Kongen i statsråd fastsette forskrift som angir bestemte naturtyper som utvalgte i hele eller deler av landet. Når en naturtype får status som utvalgt, og skjøtsel og andre typer tiltak er en forutsetning for ivaretakelse av naturtypen, skal staten i følge naturmangfoldloven legge fram en handlingsplan for å sikre denne naturtypen.

Så langt har 5 naturtyper gjennom egen forskrift fått status som utvalgte: Slåttemark, slåttemyr, kalksjøer, kalklindeskog og hule eiker. Det forventes også at kystlynghei i løpet av

2013 vil bli inkludert i den samme forskriften. DN har laget en veileder til forskrift om utvalgte naturtyper.

I Nordland er det fra 2010 gitt tilskudd til å lage skjøtelsesplaner og gjennomføre skjøtsel av slåttemark, slåttemyr og kystlynghei. Tilskuddsmidlene kommer fra Direktoratet for naturforvaltning (DN) og forvaltes av Fylkesmannens miljøvernavdeling.

§ 55 i Naturmangfoldloven omhandler meldeplikt for jordbrukstiltak som berører utvalgte naturtyper: *Jordbrukstiltak som berører forekomster av utvalgte naturtyper og som ikke krever tillatelse, skal meldes til kommunen før tiltaket iverksettes. Tilbakemelding fra kommunen skal foreligge før tiltaket utføres. Kommunen skal vurdere tiltaket etter reglene i § 53 annet og tredje ledd. Finner kommunen at tiltaket kan medføre forringelse av naturtypens utbredelse og forekomstenes økologiske tilstand, kan kommunen nekte tiltaket eller gi*

nærmere pålegg om hvordan tiltaket skal gjennomføres i samsvar med forskrift etter lov 12. mai 1995 nr. 23 om jord (jordlova) § 11 første ledd.

Eiere eller brukere av jordbrukseiendommer som inneholder forekomster av utvalgte naturtyper, kan søke kommunen om godkjenning av miljøplan. Slik godkjenning innebærer at meldeplikten etter første ledd ikke gjelder for jordbrukstiltak som utføres i samsvar med planen.

Med hjemmel i § 23 i naturmangfoldloven kan Kongen i statsråd vedta forskrift som utpeker nærmere angitte arter som prioritert. Slik beskyttelse skal både sikre den aktuelle arten og leveområdet, samt sette krav om å klarlegge følgene for arten av planlagte inngrep i funksjonsområdet. Så langt er det 8 arter som har fått slik beskyttelse. Kun en av disse, svarthalespoven, er kjent i Nordland med 10-20 par i Lofoten/Vesterålen. DN har laget egen veileder til forskrift om prioriterte arter, og har data om blant annet biologisk mangfold i sin Naturbase.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Områder med liten eller ingen beitebruk i nær utmark
- ✓ Omfattende gjengroing fører til økt behov for prioritering av tiltak
- ✓ Behov for kartlegging av artsrike kulturmarker
- ✓ Behov for økt kunnskap om biologisk mangfold og naturmangfoldloven i forvaltninga og i næringa

Tilplanting av gjengroingsmark

Skog spiller en viktig rolle i forhold til å binde CO₂. I Melding om kystskogbruket, som ble lagt fram av Prosjekt Kystskogbruket i 2008, foreslås det å etablere et klimaskogprogram i kystskogbruksfylkene fra Rogaland til Finnmark. Konkret foreslår meldinga å tilplante 5 mill. dekar i løpet av 50 år. I følge kapittel 5 gjenstår det i følge planer fra 1954 å tilplante 2,2 mill. dekar, mens resten kan etableres på gjengroingsmark

St. meld. nr. 39 (2008-2009) Klimautfordringen – landbruket legger i kapittel 6.8.2 vekt på følgende: *Forut for etablering av ny skog i kyststrøk som klimatiltak, må det gjennomføres grundige vurderinger av areal- og miljøkonsekvenser i tråd med de prinsippene som er lagt til grunn i kapittel 6.9. Departementet legger til grunn at slike konsekvenser vil avklare at det ikke er aktuelt med så omfattende etablering av skog på nytt areal i kyststrøk.*

I stortingsmeldinga gjør departementet så rede for beregninger som tar utgangspunkt i etablering av ny skog på 1 mill. dekar. Stortinget vedtok stortingsmeldinga i desember 2009.

I [st. meld. 21 \(2011-2012\)](#) Norsk klimapolitikk vil regjeringen: Øke det produktive skogarealet gjennom redusert avskoging og skogforringelse og gjennom en aktiv bærekraftig politikk for økt tilplanting på nye arealer. Som en del av dette, vil regjeringen presentere en strategi for økt skogplanting. Samtidig må det utvikles miljøkriterier for dette.

Planting av skog på gjengroingsmark i kyststrøkene i Nordland kan være problematisk i forhold til målsettingene om å ivareta jordbrukets kulturlandskap og de verdiene som dette representerer. Selv om gjengroingsmarka ikke lenger er i bruk, inngår den likevel som en del av kulturlandskapet. Samtidig kan slike områder representere en verdi for framtidig matproduksjon, herunder som framtidig beitemark.

Kystlynghei er et beitepåvirket kulturlandskap, som i mange steder kan karakteriseres som gjengroingsmark på grunn av opphørt eller redusert beitebruk.

Som tidligere nevnt vil kystlynghei i 2013 trolig bli tatt inn i *Forskrift for utvalgte naturtyper*. Dette innebærer at eventuell tilplanting av områder med kystlynghei, som oppfyller kriteriene for å bli klassifisert som «svært viktige» (A-lokalitet) og «viktige» (B-lokalitet), må vurderes opp mot §§ 53-56 i naturmangfoldloven.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Ønsket om tilplanting av gjengroingsmark må veies opp mot ønsket om å ivareta verdiene i jordbrukets kulturlandskap, samt framtidige behov for gjenopptatt bruk til jordbruksformål.
- ✓ Tilplanting av kystlynghei må vurderes opp mot forskrift om utvalgte naturtyper.

Genressurser – husdyr

FAO (FNs Food and Agriculture Organisation) regner en rase som truet hvis det totale antallet avlshundyr er mellom 100 og 1000, eller antall avlshandyr er mellom 5 og 20.

[Norsk genressurssenter](#) har gitt status og forslag til tiltak i [rapport 01/2013](#), kalt *Hvor går de bevaringsverdige husdyrrasene?*

I samarbeid med det rådgivende [Genressursutvalget for husdyr](#), har genressurssenteret utarbeidet ei liste over husdyrraser i Norge som er vurdert som bevaringsverdige. Alle husdyrraser på denne lista er i et så lavt antall at de står i fare for utryddelse. I et innspill til arbeidet med ny RMP ber senteret om at det gis tilskudd til alle disse rasene uansett hvor i landet bøndene bor. I 2012 er det 8 fylker som har eller har hatt tilskudd til bevaringsverdige storferaser.

Når det gjelder storfe er situasjonen i følge genressurssenteret spesielt alvorlig for de tre minste rasene dølafe, østlandsk rødkolle og vestlandsk raukoll. Populasjonene av sidet trønderfe og nordlandsfe (STN) er størst, mens vestlandsk fjordfe og telemarksfe havner i en mellomposisjon. I [Kuregisteret](#) var det i 2012 registrert 70 sidet trønder og nordlandsfe, 7 telemarksfe og 3 vestlandsk fjordfe i Nordland.

Norge har fire nasjonale hesteraser: Dølehest, nordlandshest/lyngshest, fjordhest og norsk kaldblodstraver. [Norsk Hestesenter](#) (NHS) har ansvaret for å ivareta og videreutvikle vilkårene for alle hesterasene her i landet. NHS har et spesielt ansvar for de tre først nevnte, mens [Det norske travselskap](#) har ansvaret for avlsplan og stambokføring for kaldblodstraveren.

Nordlandshesten/lyngshesten er minst i antall av de norske hesterasene og er ført opp på lista over bevaringsverdige husdyrraser i Norge. I 2012 teller rasen over 3000 dyr. Det er ca. 60 avlsgodkjente hingster, og det er anslått at antallet avlshopper er så få som 250-300. I følge [Avlsplan for nordlands-/lyngshest](#) er rasen imidlertid ikke lenger ansett som utdøende. På grunn av begrenset genmateriale, og et ønske om å bevare rasens særpreg uten innkryssing fra andre raser, kreves det likevel strukturert og målbevisst avlsarbeid for å oppnå avlsframgang. [Landslaget for nordlandshest/lyngshest](#) er ansvarlig for avlsarbeidet. For å redusere innavlsnivået forsøker en å bruke mange hingster.

Når det gjelder sau har det vært et problem at det ikke er mulig å få oversikt over hvilke raser den enkelte produsent har. I 2012 starter imidlertid arbeidet med å registrere dyr og rasegodkjenne dem i [Sauekontrollen](#). Når dette arbeidet er fullført i 2013 vil vi få bedre oversikt over de bevaringsverdige sauerasene i Nordland.

[Steigarsauen](#) ble i 2008 definert som nasjonalt bevaringsverdig. Rasen oppstod på 1880-tallet i Steigen som en kryssing mellom importert sau av rasen sutherland (også kalt nordskotsk sjevieot) og de stedeigne sauene av rasen gammelnorsk spæl. Seinere ble også andre raser krysset inn. Stambokføring ble etablert i 1925 og steigar ble godkjent som egen rase i 1954. Genressurscenter har pr i dag oversikt over ca. 650 vinterfôra sauer fordelt på ca. 14 besetninger. Det er noe usikkerhet knyttet til rasereinheten til de 650 søyene, og i likhet med dala og rygja er trolig mange av dyra som er registrert som steigar i realiteten norsk kvit sau.

Når det gjelder geit har vi to norske geiteraser, den bevaringsverdige [kystgeita](#) og den vanlige norske mjølkegeita. Kystgeita har tradisjonelt vært holdt primært for kjøttproduksjon, og fins i dag bare i noen områder i Møre og Romsdal.

Den nasjonale RMP-menyen åpner for å gi miljøtilskudd til bevaringsverdig sau, storfe, hest og geit.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Sikre genressursene slik at de ikke går tapt for ettertiden.
- ✓ Avklare og synliggjøre hvilken merverdi de aktuelle rasene kan ha i dagens landbruk, eller som elementer i ny næringsutvikling.

Genressurser - planter

Genetisk variasjon gir økt tilpasningsevne, og er grunnlaget for utvikling av nytt plantemateriale. I framtida vil det være behov for sorter med større produksjonspotensial, motstandsdyktighet mot plantesykdommer, bedre ernæringsmessig sammensetning og ikke minst evne til å vokse og produsere mat i et endra klima.

Forvaltning av plantegenetiske ressurser i Norge er organisert i [Nasjonalt program for bevaring og bruk av plantegenetiske ressurser for landbruk og matproduksjon](#). Aktiviteter og tiltak gjennomføres og administreres av *Norsk genressurscenter*. I genressurscenteret sitt dokument [Bevaring og bruk av plantegenetiske ressurser/Aktivitetsplan kulturplanter 2011 – 2014](#) er det ikke formulert koplinger eller forventninger til RMP. I aktivitetsplanen pekes Fylkesmennenes landbruks- og miljøvern avdelinger på som aktører i arbeidet med forvaltningen av de plantegenetiske ressursene. Ett av flere prioriterte tiltak i forbindelse med bevaring av genressurser «in situ» (på voksestedet) er «å øke omfanget av plantegenetiske ressurser som er bevart i kulturlandskapet gjennom fortsatt drift og praktisk skjøtsel av verdifulle engarealer».

Under aktivitetsområdet *Andre verdifulle naturtyper/elementer* i den nasjonale menyen for miljøtilskudd åpnes det for bevaring av gamle kulturplanter gjennom slått av biologisk verdifulle arealer. Under aktivitetsområdet *Artsmangfold og genressurser* åpner menyen imidlertid ikke for å gi tilskudd til bevaring av utryddingstrua plantemateriale.

Aktivitetsplanen til genressurscenteret gir heller ikke svar på hvilke arter det eventuelt bør settes i verk tiltak for regionalt og lokalt.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Sikre genressursene slik at de ikke går tapt for ettertiden
- ✓ Ta vare på artsrike slåttemark

Ville gress

Gress som under trekket slår seg ned på innmark for å beite, er i enkelte deler av fylket et stort problem for gårdbrukerne som blir rammet. Beitet er viktig for gåsa, men kan gå hardt ut over avlingene. For at trekkende hvitkinngås og kortnebbgås skal få mulighet til å beite uten å bli jaget, er det derfor etablert en egen ordning under miljøtilskudd for å legge til rette for denne beitingen. Tilskudd kan gis for områder hvor det året før er dokumentert beiting. I Nordland omfatter ordningen for tiden Vesterålen, samt kommunene Vega, Alstahaug, Herøy og Bodø.

I 2012 var det i Nordland avsatt 1,7 mill. kr til å tilrettelegge beitearealer for trekkende hvitkinngås og kortnebbgås.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Sikre en fleksibel forvaltning av tilskuddsordningen, slik at både jordbruk og gås ivaretas.
- ✓ I enkelte deler av fylket utgjør også økende bestander av grågås et problem, men er ikke omfattet av ordningen.

3.1.4 Kulturminner og kulturmiljøer

Jordbrukslandskapet er rikt på kulturminner som det er et mål å ta vare på. Disse sporene kan være gravhauger og gjenstander, bygninger og anlegg, miljø og trekk i landskapet, samt tro og tradisjoner knyttet til landskapet. Kulturminnene inngår også ofte i en større helhet, et såkalt kulturmiljø.

Det fins i alt over 1,1 million bygninger på norske gårdsbruk. Omkring 230 000 av de ca. 550 000 husene i landet fra før år 1900 hører til på gårdsbruk. Det samme gjelder om lag 85 % av de ca. 2 900 bygningene som er freda gjennom vedtak.

Situasjonen for kulturminnene kan bli endret når driftsopplegg endres, når gårdsdrifta legges ned og når områder fraflyttes. Også på gårdsbruk i drift står mange bygninger i fare for å gå tapt. Dette kan bl.a. skyldes at det er vanskelig å finne en ny og fornuftig bruk, eller fordi vedlikeholdskostnadene er store.

Bruksnedlegging og fraflytting gjør at denne problematikken er minst like aktuell i Nordland som i resten av landet. Noen av disse kulturminnene blir likevel ivaretatt fordi de nedlagte gårdsbrukene fortsatt er bebodd, eller fordi de brukes aktivt i en fritidssammenheng. Ofte blir imidlertid kulturmiljøet som de inngår i mindre tydelig når gårdsdrifta legges ned.

Noen kulturminner er automatisk freda:

- ✓ Kulturminner fra før 1537 (reformasjonsåret), ofte kalt fornminner
- ✓ Samiske kulturminner eldre enn 100 år, inkludert samiske bygninger
- ✓ Bygninger fra før 1650

De nasjonale målene for kulturminnepolitikken fram mot 2020 framgår av [St. meld. nr. 16 \(2004-2005\)](#) *Leve med kulturminner*:

- ✓ *Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og tas vare på som bruksressurser og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på i et langsiktig perspektiv.*
- ✓ *Det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller, skal minimaliseres. Innen 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 prosent årlig.*
- ✓ *Fredete og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer skal være sikret og ha ordinært vedlikeholdsnivå innen 2020.*
- ✓ *Den geografiske, sosiale, etniske, næringsmessige og tidsmessige bredden i de varig vernete kulturminnene og kulturmiljøene skal bli bedre, og et representativt utvalg skal være fredet innen 2020.*

Kulturminner som ikke er automatisk freda kan likevel ha en stor bevaringsverdi. Dette gjelder ikke minst i Nordland, hvor bygningene på gårdene ofte har en lavere alder enn på f.eks. Østlandet. Dette kan bl.a. skyldes seinere bosetting og klimatiske forhold. Ressursgrunnlaget har også påvirket antallet og størrelsen på bygningene.

[St. meld. 9 \(2011-2012\)](#) *Landbruks- og matpolitikken* peker i kapittel 9 på at landbrukets bygninger representerer store bruksressurser, men også utfordringer i forhold til å sikre og øke bruken, finne gode løsninger ved endringsbehov og sikre nødvendig vedlikeholdsbehov.

Det er Riksantikvaren som har det overordna ansvar for landets kulturminner. Nordland fylkeskommune v/ Kulturminner i Nordland er en regional kulturminnemyndighet med følgende oppgaver: Følge opp retningslinjer fra Miljøverndepartementet og Riksantikvaren, forberede fredninger og dispensasjonssøknader og å gi uttalelser til kommunene i byggesaker, rådgivning og registreringer, skjøtsel og formidling. Når det gjelder samiske kulturminner, så er forvaltningen av disse lagt til Sametingets kulturminneforvaltning, som for Nordland har kontor i Tysfjord og på Snåsa.

Samtidig har landbrukssektoren et selvstendig ansvar for å bidra til å ivareta kulturminnene i jordbrukslandskapet.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Bidra til å nå målene for den nasjonale kulturminnepolitikken
- ✓ Bidra til at kulturminnene og skjøtelsen av disse utgjør en ressurs for foretakene

3.1.5 Tilgjengelighet og friluftslivsverdier

Jordbrukets kulturlandskap innbyr til opplevelser og helsebringende friluftsliv, både for fastboende og besøkende. Samtidig er disse områdene også ofte utgangspunktet for veier og stier som fører til utmarka. Mulighetene for opplevelser og ferdsel i kulturlandskapet og utmarka kan også støtte opp under etableringer innen reiseliv.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Foretakene har behov for at ferdselen kanaliseres slik at den ikke fører til ulemper eller skader for gårdsdrifta og for naturen.
- ✓ Allmennheten må sikres mulighet for ferdsel i kulturlandskapet og i utmarka.

3.1.6 Avrenning til vassdrag og kyst

Vannforskriften

[Forskrift om rammer for vannforvaltningen](#) ble fastsatt i 2006 som en gjennomføring av EUs rammedirektiv for vann, som kom i 2000. Hovedformålet med direktivet og forskriften er å beskytte, og om nødvendig forbedre, tilstanden i ferskvann, grunnvann og kystnære områder. Vannforskriften gir rammer for fastsettelse av miljømål som skal sikre en mest mulig helhetlig beskyttelse og bærekraftig bruk av vannforekomstene. Regionalt er det Nordland fylkeskommune som har det overordna prosessansvaret for arbeidet med å følge opp vannforskriften, mens Fylkesmannen har fagansvaret. Status for arbeidet nasjonalt og regionalt framkommer på nettsida [Vannportalen](#).

Spredning av husdyrgjødsel

Gjødselhåndteringen på gårdene reguleres av [Forskrift om gjødselplanlegging](#) og [Forskrift om gjødselvarer mv. av organisk opphav](#). I tillegg gjelder [Forskrift om miljøplan](#) med tilhørende retningslinjer i [rundskriv 34/07](#) fra Statens landbruksforvaltning.

Husdyrgjødsel kan bare spres på godkjent spredeareal, dvs. på fulldyrka og overflatedyrka mark. Regelmessig spredning av husdyrgjødsel på gammel kulturmark kan endre vegetasjonen og redusere/ endre det biologiske mangfoldet. Areal som lyngmark, hagemark, beitebakker, raviner, slåttemark, urterik slåtteng, myr, våtmark, strandeng m.fl. bør derfor normalt ikke godkjennes som spredeareal. Spredearealet må være stort nok i forhold til gjødselmengden.

Alle landbruksforetak med husdyr skal ha en plan for bruk av husdyrgjødsel. Planen er et viktig redskap, fordi den er laget spesielt for det enkelte foretak på grunnlag av jordprøver tatt på foretaket. Spredetidspunktet er av stor betydning for virkningen av husdyrgjødsel. Gjødsel skal spres i vekstsesongen og fortrinnsvis om våren. Da oppnås både den beste gjødslings-effekten og den beste miljøeffekten.

Når foretak skaffer seg flere husdyr medfører dette økt mengde husdyrgjødsel. Hvis gjødsel ikke transporteres til de arealene som ligger lengst fra driftssenteret, kan dette kan igjen føre til økt konsentrasjon av husdyrgjødsel på mindre arealer og dermed større fare for tap av næringsstoffer til luft og vann.

Det er viktig med god kapasitet på gjødsellagrene, slik at gjødsel kan oppbevares og siden spres når det er mest gunstig for å oppnå god vekst og lite tap av næringsstoffer.

Kommunene kan ikke på generelt grunnlag gi dispensasjon til å spre gjødsel i perioden 1. september – 1. november. Flere kommuner har imidlertid vedtatt lokale forskrifter om spredning fram til 15. september.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Sikre god lagringskapasitet av husdyrgjødsel
- ✓ Vurdere å etablere mellomlager nær spredeareal som ligger langt unna driftssenteret
- ✓ Gjennomføre fysiske tiltak som hindrer avrenning

- ✓ Etablere og vedlikeholde fangdammer
- ✓ Stimulere til spredning av husdyrgjødsel før 15. august
- ✓ For lite kunnskap om nye spredemetoder for nedmolding og injisering
- ✓ Mindre bruk av husdyrgjødsel i områder hvor vannkvaliteten er dårlig

Punktutslipp fra gjødsellager, rundballer og siloer

Husdyrgjødsel er en ressurs som må lagres forsvarlig. Kapasitetsproblemer for lagring av husdyrgjødsel, utette lager og feil bruk kan føre til uønsket avrenning og tap av næringsstoffer.

Lagring av rundballer reguleres av [Forskrift om gjødselvarer mv av organisk opphav](#).

Rundballene skal lagres slik at pressafta ikke medfører forurensing av grunnvann, vassdrag og sjø. Rundballene lagres gjerne i nærheten av driftsbygninger, gårdsveier og andre veier. Bare få steder har lagringsplassen oppsamlingsanlegg for pressafta. Der rundballene lagres i forsvarlig avstand til bekker, elver og vassdrag og der jorda er selvdrenerende, er faren for forurensning liten.

Silopressaft skal samles opp, lagres og disponeres slik at den ikke medfører fare for forurensing.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Utbedre lekkasjer fra gjødsellager og siloer.
- ✓ Plassere rundballer slik at avrenning til vann unngås.

Jord- og plantekultur

Nordland er et grovfôrfylke. Økt bruk av gårdens naturgitte ressurser kan være både miljøvennlig og økonomisk lønnsomt. Dette kan innebære å tilpasse produksjonen til naturgrunnet, og øke bruken av beite og eget grovfôr framfor innkjøp av kraftfôr.

Samtidig er det viktig å redusere tap ressurser i forbindelse med gjødsling og erosjon. Med god jord- og plantekultur oppnår en god utnyttelse av tilført gjødsel, mindre ugras og bedre avlinger.

God jord- og plantekultur sikrer god utnyttelse av næringsstoffene, og hindrer at jord og gjødsel kommer på avveier og forurenser vann og vassdrag. Klimaendringene, som for oss vil gi et varmere, våtere og villere klima, aktualiserer nødvendigheten av dette ytterligere. Det er derfor viktig med god kompetanse innen hydroteknikk, både på alle nivå. Slik kompetanse kan bla. omfatte dreneringstiltak med grøfter, kanaler, rørledninger og kummer, samt bygging av fangdammer og senking av grunnvannsstanden.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Sikre lokal og regional kompetanse innen hydroteknikk/drenering
- ✓ Legge føringer for prioritering av søknader om tilskudd til vedlikehold dreneringssystemer

Erosjon

Jorderosjon er et av verdens største miljøproblemer. Det fører til tap av dyrka og dyrkbar jord, og betyr et enormt årlig avlingstap. Klima, jordas sammensetning, terrengets arrondering og hvordan jorda blir brukt er avgjørende faktorer for erosjon. Areal med plantedekke er mest egnet til å holde på jorda i under kraftig regn og flom. Vindens krefter virker på jordpartiklene på liknende måte som kreftene i vann. Betingelser for vinderosjonen

er løs og tørr jord, jevn overflate, at jordet er relativt langt i vindens retning, manglende eller svakt utviklet plantedekke, og vind som er sterk nok til å flytte jordpartikler.

I Norge og i Nordland er vi likevel ikke utsatt for så intens erosjon som mange andre steder i verden. Vi har imidlertid mye areal tilrettelagt for maskinell drift ved bakkeplanering, lukking av bekker og fjerning av kantvegetasjon. Dette har ført til raskere avrenning og mindre oppbremsing av overflatevann, noe som øker faren for jorderosjon. De framtidige klimaendringene, som for oss vil gi et våtere og «villere» klima, gjøre at problemer knytta til erosjon vil kunne øke.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ høstpløying som legger jorda åpen for erosjon
- ✓ ustabile grøftekanter, elvebredder og skråninger
- ✓ manglende fangvekster og leplantinger
- ✓ manglende plantedekke
- ✓ manglende vedlikehold av dreneringssystemer
- ✓ økt erosjon som følge av klimaendringene

3.1.7 Plantevernmidler

Plantevernmidler er kjemiske stoffer eller preparater som verner mot eller bekjemper skadegjørere på levende planter, såvarer eller tømmer. Skadegjørere kan for eksempel være ugress, insekter, sopp, bakterier eller virus.

Samtidig kan kjemiske plantevernmidler kan ha uønskede effekter på helse og miljø. Både for den som gjennomfører sprøytingen, for planter, insekter som sprøytingen ikke er rettet mot, for pattedyr og ved at rester av sprøytemidler forurenses i matvarer, jord, grunnvann og vassdrag.

Verden opplever nå en dramatisk reduksjon av bestandene av bier og humler. Disse har en viktig økosystemfunksjon som bestøvere av frukt og bær. I følge [Artsdatabanken](#) er mellom 15-30 % av maten vi spiser bestøvet av bier og humler. Færre bier har ført til reduserte avlinger i flere land. Årsakene er trolig sammensatte, og kan bl.a. har sammenheng med utbygging av leveområder, at omlegging av landbruket har ført til færre blomsterenger og til gjengroing. Nyere forskning tyder imidlertid på bruken av visse typer sprøytemidler kan være hovedårsaken.

I følge [Statistisk sentralbyrå](#) er det totale forbruket av plantevernmidler i jordbruket økt fra 2008 til 2011, men det er fortsatt brukt mindre enn i 2003 og 2005. Til sammen ble 35 prosent av det konvensjonelt drevne jordbruksarealet behandlet med kjemiske plantevernmidler i 2011, men det er stor forskjell på åker og eng. Av i alt 6,2 millioner dekar eng og beite ble bare 6 prosent sprøytet, mot 94 prosent av 3,1 millioner dekar åpen åker.

Helse og miljørisikoen har blitt redusert de siste 10 årene, bl.a. gjennom en dreining av plantevernmiddebruken til mindre risikofylte preparater.

Landbruksmeldingen (St. meld 9 - 2011/2012) viser til [Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler \(2010-2014\)](#): *Handlingsplanen for 2010-2014 har en todelt målsetting. Norsk landbruk skal bli mindre avhengig av kjemiske plantevernmidler, og helse- og miljørisikoen ved bruk av plantevernmidler skal ytterligere reduseres. Målet om mindre avhengighet skal bl.a. nås gjennom økt bruk av integrert plantevern. Integrert plantevern går ut på å kombinere flere ulike tiltak og metoder for å redusere bruken av kjemiske plantevernmidler. Kjemiske plantevernmidler brukes i kombinasjon med andre*

planteverniltak som for eksempel biologisk bekjempelse, fysiske bekjempelsesmetoder, sortsvalg, bruk av vekstskifte, m.v. Innen 2014 skal minst 70 pst. av brukerne av plantevernmidler i jordbruket ha gode kunnskaper om integrert plantevern, mens minst 50 pst. skal benytte integrert plantevern.

Med hjemmel i [Matloven](#) (2003) setter [Forskrift om plantevernmidler](#) (2004) krav om autorisasjon ved yrkesmessig bruk av plantevernmidler og godkjenning av åkersprøyter. Dette har ført til sikrere håndtering av plantevernmidler. myndighet til å utstede autorisasjon etter forskrift fastsatt av Mattilsynet. Mattilsynet har også ansvaret for å overvåke nivået av plantevernmiddelrester i mat i Norge.

I RMP for 2009 – 2012 ble det nevnt at problemer med forurensing som følge av plantevernmiddelbruk i Nordland ikke er kartlagt. Det har fortsatt ikke skjedd. Selv om Nordland i hovedsak er et grovfôr fylke, og dermed en relativt mindre forbruker av kjemiske plantevernmidler, er det viktig at også vi har et fokus på dette området. Klimaendringene kan også føre til større problemer med skadegjørere enn det vi har i dag.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Følge opp arbeidet med autorisasjon
- ✓ Bedre kunnskap om forurensing som følge av plantevernmiddelbruk
- ✓ Informasjon til foretakene

3.1.8 Utslipp til luft

Utfordringene for jordbruket i forhold til klimaendringene handler både om å redusere egne utslipp av klimagasser, samt å forberede seg på de endringene som uansett vil komme.

Bioforsk sin [rapport 9/2008](#) omtaler *Klimagasser fra landbruket* og gir forslag til mål, tiltak og virkemidler. I følge rapporten er det i prinsippet to måter å redusere utslippet av klimagasser fra matproduksjonen:

- 1) *Endring av kostholdet til en høyere andel matvarer med låg klimabelastning*
- 2) *Reduksjon av klimagassproduksjonen i de ulike husdyrproduksjonene inkl. forproduksjon, bruk og lagring av husdyrgjødsel.*

Videre peker rapporten på lystgass¹⁾ og metan som de dominerende klimagassene fra husdyrbruket.

Bioforsk sin [rapport 7\(38\)/2012 Grøftetilstanden i jordbruket](#) slår fast følgende: *Kilder til utslipp av klimagasser fra landbruket er i all hovedsak metan fra drøvtyggere og husdyrgjødsel, karbondioksid fra myr og åkerdyrking og lystgass¹⁾ fra jord og gjødsling. Typisk for dårlig drenert jord er store utslipp av lystgass etter gjødsling på grunn av denitrifikasjon²⁾. Utslipp av lystgass har alvorlige konsekvenser for global oppvarming, og effekten av lystgass er omtrent 300 ganger sterkere enn CO₂.*

Merknader:

- 1) **Lysgass:** En fargeløs gass med den kjemiske betegnelsen N₂O.
- 2) **Denitrifikasjon:** Biologisk nedbrytningsprosess, som især foregår i jordbunnen ved hjelp av spesielle bakterier (Pseudomonas-arter). Ved denitrifikasjon frigjøres nitrogen til atmosfæren som gass. Det meste av gassen er molekylært nitrogen, N₂, men også nitrogenoksider, N₂O og NO, og ammoniakk, NH₃, dannes. Denitrifikasjon fører derfor til et betydelig nitrogentap fra jordbunnen. Utgangspunktet for denitrifikasjon er nitrat, NO₃⁻.

Rapporten slår også fast at jord med dårlig drenering gir reduksjon i avlingsmengde og kvalitet og tap av næringsstoffer.

Karbonlageret i myr er avhengig av høyt vanninnhold, og er derfor sårbart mot alle inngrep som fører til senking av grunnvannsnivået. Ved nydyrking av myr og drenering av myrjord slipper luft til, nedbrytingen øker og mer CO₂ og lystgass frigjøres. Dette er nærmere omtalt i Bioforsk sin [rapport 162/2010 CO₂-opptak i jord og vegetasjon i Norge](#).

For å unngå økte utslipp av klimagasser ble det i 2010 foreslått en [endring i Forskrift om nydyrking](#) som innebærer sterke restriksjoner mot dyrking av myr. Forslaget er imidlertid så langt ikke vedtatt.

Langs kysten, og ikke minst i Lofoten og Vesterålen, er jordbruket ofte avhengig av å dyrke myr hvis arealet skal økes. Disponeringen av myr til jordbruksformål bør også sees i sammenheng med samfunnets øvrige bruk av myr. Det er heller ikke usannsynlig at bruk av myrjord til byggegrunn og jordforbedringsmiddel gir raskere nedbryting og større klimaeffekt enn hvis myra tas i bruk til grovfôrdyrking.

Nedlagte jordbruksareal på myrjord fortsetter å lekke CO₂ etter at drifta har opphørt. I Bioforsk jobbes det derfor med å se på hvilken miljøeffekt det vil ha å tette drenerings-systemene, slik at den nedlagte myrjorda igjen settes under vann.

I [landbruksmeldinga](#) legges det vekt på at *landbruket er en del av løsningen på klimautfordringene gjennom produksjon av fornybar energi og ved at sektoren bidrar til lagring av karbon. Regjeringen vil legge til rette for styrket oppbygging av skogressursene og andre tiltak som også kan øke karbonopptaket på norske landarealer innen miljømessig akseptable rammer (kapittel 1.6.4).*

I det samme kapitlet vises det også til at all matproduksjon fører til utslipp av klimagasser. Verdens matproduksjon må økes betydelig i årene som kommer, samtidig som de totale klimagassutslippene må reduseres: *Sektorens klimagassreduksjoner må primært skje ved reduserte utslipp per produsert enhet og ved endret sammensetning av forbruk.*

Hvis dette skal omsettes til handling, betyr det at forbruket i større grad må dreies vekk fra kjøtt og over på plantekost. Kjøtt må primært produseres der forholdene ikke ligger til rette for å produsere korn og grønnsaker, og kjøttproduksjoner som utnytter lokale ressurser som lokalt produsert grovfôr og utmarksbeiter må prioriteres foran produksjoner som er basert på importert kraftfôr. God agronomi som sikrer en økt produksjon med lave klimautslipp må også prioriteres. Videre må en redusere jordbrukets bruk av fossilt brensel, både i forbindelse med produksjonen på gården, og i forbindelse med transport av fôr, gjødsel og gårdens produkter.

Et varmere klima vil for oss i nord kunne medføre lengre sesong og bedre vekstbetingelser for jordbruket. Men samtidig kan vi forvente et våtere og villere vær, noe som kan gi økte utfordringer i forhold til erosjon og avrenning av næringsstoffer. Endra klima vil også kunne gi behov for endringer i sortsutvalget, utvikling av nye sorter, samt nye utfordringer knyttet til innvandring av fremmede skadegjørere i form av planter, insekter, fugler og dyr.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Behov for økt kunnskap om hva som gir god agronomi og reduserte klimautslipp
- ✓ Håndtere husdyrgjødsel slik at klimautslippene blir minst mulige
- ✓ Satse på kjøttproduksjon som utnytter lokale utmarksbeiter og lokalt dyrket grovfôr
- ✓ Sikre at vi har et sortsutvalg som er tilpasset klimaendringene
- ✓ Avklare hvilke prioriteringer som skal gjøres i forhold til nydyrking av myr, drenering av myr, samt myrjord som er ute av bruk

3.1.9 Økologisk jordbruk

I 2005 vedtok International [Federation of Organic Agriculture Movements](#) (IFOAM) en definisjon av økologisk landbruk som i norsk oversettelse er slik:

Økologisk landbruk er et produksjonssystem som opprettholder sunne jordsmonn, bærekraftige økosystemer og folks helse. Dette systemet bygger på økologiske prosesser, biologisk mangfold og kretsløp tilpasset lokale forhold, istedenfor å være avhengig av innsatsfaktorer med uheldig effekt. Økologisk landbruk kombinerer tradisjon, innovasjon og vitenskap til gagn for vårt felles miljø og fremmer rettferdighet og god livskvalitet for alle.

[Debio](#), [Oikos](#), [Biologisk-dynamisk forening](#) og [Bioforsk Økologisk](#) har gitt sin tilslutning til denne definisjonen.

I Nordland var 5,7 % av jordbruksarealet i 2011 lagt om til økologisk drift. På 98 % av dette arealet ble det produsert grovfôr og 151 gårdsbruk var lagt om helt eller delvis til økologisk produksjon. Sau utgjør den største økologiske produksjonen, etterfulgt av ammeku og melkeku. Av det samla antallet husdyr i fylket var 4,2 % av vinterfôra sau og lam, 4,9 % av ammekyrne og 1,1 % av melkekyrne økologiske. (Kilde: [Statens landbruksforvaltning](#) og [Debio](#).)

Regjeringen har i [Soria-Moria-erklæringen](#) satt som mål at 15 % av matproduksjonen og matforbruket i 2020 skal være økologisk.

Fylkesmannen i Nordland har for perioden 2010- 2015 vedtatt en [egen strategisk plan](#) for økologisk landbruk i Nordland, kalt *Økomat – så klart!*

Planen, som ble rullert i 2012, har følgende resultatmål:

- Nordland skal være et foregangsfylke for økologisk melkeproduksjon på ku under arktiske forhold.
- Økologisk grovfôrproduksjon skal danne grunnlag for økt produksjon av økologisk kjøtt i Nordland.
- Nordland skal bli kjent for å kunne tilby fullstendige økologiske måltider basert på lokale råvarer.
- Fylkesmannen i Nordland skal gå foran for økt bruk av økologisk mat i offentlige virksomheter.

Tiltakene i planen er lagt under følgende strategier:

1. Mobilisering
2. Kompetanse
3. Møteplasser/nettverk
4. Marked
5. Rammebetingelser

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Motivere og informere konvensjonelle produsenter til legge om til økologisk drift
- ✓ Økologisk drevne gårder som går tilbake til konvensjonell drift, eller legger ned drifta
- ✓ Spredt produksjon
- ✓ Markedsadgangen
- ✓ Regelverk og ustabile politiske rammebetingelser
- ✓ Forbrukernes oppfatning av økologisk produksjon kontra konvensjonell produksjon

3.1.10 Energibruken i jordbruket

God styring med energibruken er viktig både av hensyn til miljøet og foretaket sin økonomi. For landbruket er potensialet stort når det gjelder å utnytte tilgjengelig råstoff til bioenergi, både til eget bruk og til andre fyringsanlegg. Samtidig ligger det muligheter for å spare energi ved å satse på eget grovfôr og økt beitebruk framfor innkjøpt grovfôr og kraftfôr.

Det er en utfordring å finne høstesystemer og driftsmåter som er energisparende. Mer transport av gjødsel, og avlinger over større strekninger kan bli et økende problem ut fra bruk av fossilt brensel, og av hensyn til klimaet og andre miljøforhold. Transporten er også tidkrevende, gir økte driftskostnader og økt behov for investeringer i større traktorer og utstyr.

I tillegg er krysskjøring et økende problem på grunn av urasjonell teigblanding, og fordi leid og kjøpt tilleggsjord ligger langt unna hovedbruket. Dette vil i framtida aktualisere behovet for bedre arrondering av eiendommene, samt omfordeling av eid og leid jord slik at høstingen kan effektiviseres og kjøreavstandene reduseres.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Dreie energibruken fra ikke-fornybar til fornybar
- ✓ Stimulere til økt bruk av gårdens fôrressurser framfor tilført/importert fôr
- ✓ Fremme en eiendomsstruktur og disponering av leiejord som gir redusert transport av grovfôr og gjødsel

3.1.11 Rovvilt og beitebruk

Relativt store bestander av rovvilt utgjør et problem for beitebruken i deler av fylket. I Nordland dreier dette seg i hovedsak om jerv og gaupe, men også bjørn og kongeørn kan lokalt utgjøre et problem.

Beitebruken i utmarka og i den nære beitemarka, hvor det biologiske mangfoldet ofte er størst, må sees i sammenheng. Den nære beitemarka brukes vår og høst, mens utmarksbeitene utnyttes på sommeren. Hvis tapene i utmarka blir for store, kan dette føre til redusert eller opphør i drift. Mattilsynet kan også av hensyn til dyrevelferd pålegge beitenekt.

Opphør av beiting vil føre til gjengroing av kulturlandskapet og tap av biologisk mangfold. Derfor må bestandsmålene for rovvilt også sees i sammenheng med at beitedyr er avgjørende for å ivareta de biologiske verdiene i kulturlandskapet.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Synliggjøre at et høyt konfliktnivå mellom beitebruk og rovdyr også kan få negative konsekvenser for muligheten til fortsatt å ivareta verdiene i kulturlandskapet.

3.1.12 Reindrift og jordbruk

I deler av fylket er rein som beiter på innmark et problem for landbruksforetakene. Beitinga medfører både redusert avling, tråkk-skader og økt konfliktnivå mellom jordbruket og reindriftnæringa. Innovasjon Norge kan gi tilskudd til å etablere gjerder som hindrer rein i å komme inn på innmark.

Reindriftsforvaltningen peker i sitt innspill til arbeidet med rulleringen av RMP at nydyrking og eventuell inngjerding av disse arealene kan føre til problemer for reindrifta. Gjerder i utmarka må ikke settes opp slik at de stenger reinen ute fra lovlig beiteareal. Hvis det settes opp permanente gjerder til storfebeite for deler av året, må det lages åpninger i gjerdet når reinen beiter i området. Plassering av slike gjerder må skje i samråd med reindrifta.

Forfalne gjerder kan utgjøre fare for rein og andre dyr. Det samme gjelder strømgjerder som legges ned på bakken når de ikke er i bruk.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Avklare, finansiere og iverksette tiltak som hindre at rein skader innmark

3.1.13 Beitedyr på avveier

Beitebruken kan med gjerder styres effektivt dit det er ønskelig av hensyn til beiteressurser og kulturlandskap, og for å unngå fare for dyr og ulemper for andre.

I følge [Grannegjerdelova](#) har naboer felles gjerdeplikt når begge har nytte av gjerdet. Hvis en av grunneierne ikke har nytte av gjerdet eller ulempene ved gjerdet overstiger nytten, har han ikke plikt til å delta i gjerdeholdet. Utmarkseier har ikke plikt til å delta i gjerdehold mot hytteeiendommer. Loven gjelder ikke for gjerder mot offentlig vei og mot jernbane. Gjerdehold mellom innmark og utmark reguleres som oftest av utskiftedokumentene for den enkelte gård, men denne plikten forsømmes av stadig flere.

Færre landbruksforetak, omdisponering av landbrukseiendommer til fritidseiendommer, og bygging av bolig- og fritidseiendommer i tradisjonelle beiteområder, gjør at gjerdeholdet blir en stadig større utfordring for de gjenværende landbruksforetakene. Tilgangen på beiter og ønsket om beiting kan være stort, men for foretakene kan gjerdeholdet bli uoverstigelig både når det gjelder tidsbruk og kostnader.

Gjerdehold ved offentlig vei reguleres av [Veglova](#) og [Forskrift om gjerde ved offentlig veg](#). Hvis veimyndighetene finner at det bør være gjerde mot offentlig vei av hensyn til veien og ferdseien på veien, blir gjerdet satt opp og vedlikeholdt av veimyndighetene. Når gjerde må regnes som nødvendig for å holde beitedyr bort fra vei, kan eier eller bruker av beitet kreve vederlag etter skjønn for utgiftene til å sette opp og vedlikeholde gjerdet. Hvert år blir husdyr kjørt i hjel av toget som følge av dårlig vedlikeholdte gjerder. Jernbaneverket har imidlertid ingen generell plikt verken i Grannegjerdelova eller [Jernbaneloven](#). For flere strekninger kan jernbanen ved byggingen ha påtatt seg gjerdeplikt, slik at det må foretas en konkret vurdering fra tilfelle til tilfelle. I de alminnelige skjønnsforutsetningene som ble brukt fra 1928 heter det «*Jernbanen gjerder for linjen*».

Etter oppdrag fra Samferdselsdepartementet har Jernbaneverket lagt fram [Handlingsplan mot dyrepåkørsler med tog \(2012-2017\)](#).

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Gjerder som forfaller gjør beitebruken vanskeligere og er til skade for husdyr og vilt.
- ✓ Mer arbeid for de gjenværende foretakene når det gjelder vedlikehold av gjerder som kan styre beiting, og reduserer konflikter i forhold til naboer.
- ✓ Sau som oppholder seg i veibanen og i tunnelåpninger
- ✓ Uklare ansvarsforhold knyttet til gjerding langs jernbanen.

3.1.14 Fremmede arter

[Artsdatabanken](#) gir en oversikt over fremmede arter i Norge. Noen av disse utgjør en trussel mot naturmangfoldet, eller kan virke negativt inn på næringer og samfunnets bruk av naturen. I 2011/2012 foretok Artsdatabanken den andre risikovurderingen av fremmede arter i norsk natur. I alt 1314 fremmede arter ble vurdert, og resultatet ble lagt fram i publikasjonen [Fremmede arter i Norge – med norsk svarteliste 2012](#).

Etter at den første svartelista ble publisert i 2007 har myndigheten hatt et økt fokus på fremmede arter. Problematikken er omtalt i flere sentrale prosesser, da spesielt i [Tverrsektoriell nasjonal strategi og tiltak mot fremmede skadelige arter](#), som kom ut i mai 2007 (Miljøverndepartementet, mfl. 2007) og i *naturmangfoldloven* som ble gjort gjeldende fra 1. juni 2009.

Når det gjelder skogbruket setter strategien fokus på bruken av utenlandske treslag, samt utfordringer knyttet til innførsel av tømmer og trevirke som samtidig gir risiko for spredning av fremmede arter. I følge strategien er det i ca. 10 % av skogreisningsarealet i Nordland og Troms brukt utenlandske treslag. Uønsket frøspredning er en aktuell problemstilling både i forhold til kystlynghei som utvalgt naturtype, og andre verdifulle områder i jordbrukets kulturlandskap.

[Forskrift om utsetting av utenlandske treslag til skogbruksformål](#) omfatter utsetting av utenlandske treslag til skogbruksformål, herunder produksjon av juletrær og pyntegrønt. Alle som ønsker å plante ut utenlandske treslag til skogbruksformål må nå søke om det. Søknadene vurderes fra sak til sak, og eventuelle uheldige konsekvenser for naturmangfoldet vil vektlegges. Dersom utsetting vil ha vesentlige negative konsekvenser for naturmangfoldet, kan det ikke gis tillatelse. Ansvar for søknadsbehandlingen er lagt til miljøvernavdelinga hos Fylkesmannen, og skjer i samarbeid med landbruksavdelinga.

I forbindelse med jordbruk og hagebruk setter strategien fokus på at økt internasjonal aktivitet som handel og reiser bidrar til økt press på plantehelsesituasjonen. Mattilsynet fører tilsyn med planter, plantedeler og andre smittebærende emner som importeres, produseres og/eller omsettes i Norge. I henhold til plantehelseforskriften er visse planter, plantedeler, organismer, jord, planteskadegjørere m.m. forbudt å innføre i Norge. Mattilsynet kan likevel etter søknad og på visse vilkår gi tillatelse til slik innførsel til forsknings- eller foredlingsformål.

Av fremmede problemarter i kulturlandskapet i Nordland kan vi nevne brunskogsnegl (også kalt iberiasnegl), mink, kanadagås, lupiner, tromsøpalme, kjempespringfrø og etter hvert også kjempebjørnekjeks og mårhund.

[Direktoratet for naturforvaltning](#) arbeider med en ny forskrift om innførsel og utsetting av fremmede organismer.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Hindre spredning av uønskede fremmede arter i kulturlandskapet

3.1.15 Avfallshåndtering

De nasjonale prinsipper og strategier for avfallsbehandlingen går fram av [st. meld. nr. 21 \(2004-2005\) Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand](#). Det er et mål at skadene fra avfall på mennesker og naturmiljø blir så små som mulig. Videre settes det fokus på at økningen av avfallsmengden skal være mindre enn den økonomiske veksten. Mengden gjenvunnet avfall skal øke til 80 %, og praktisk talt alt farlig avfall skal tas forsvarlig hånd om. I løpet av 2012/2013 vil regjeringen legge fram en ny stortingsmelding om avfallspolitikken.

Avfallshåndteringen reguleres av [Forurensingsloven](#) og [Avfallsforskriften](#). For landbruksforetakene gjelder også [Forskrift om miljøplan](#) med tilhørende retningslinjer i [rundskriv 34/07](#) fra Statens landbruksforvaltning

Jordbruket genererer flere typer avfall, deriblant plast, fôrrester, gummidekk og farlig avfall som rester av plantevernmidler og spillolje. Det er kommunene, interkommunale selskap og private aktører som organiserer innsamlingen av avfallet.

Avfallshåndtering skal inngå som et element i miljøplanen som skal utarbeides på hvert enkelt landbruksforetak. På tross av dette er det likevel nokså varierende praksis for håndtering av avfall rundt på de enkelte landbruksforetak i Nordland.

Forsøpling og åpen brenning av avfall er et stort problem som det har vist seg vanskelig å håndtere for mange kommuner. Noen steder samler det seg også opp lagre av utrangert utstyr o.l. på foretaket, og det etableres ulovlige avfallsfyllinger. All åpen brenning er i utgangspunktet forbudt. Kommunen kan ved forskrift tillate bålrensing, halmbrenning i jordbruket o.l., men det er uansett ikke tillatt å brenne produksjonsavfall eller annet avfall. Dette gjelder også avfallstyper som f.eks. landbruksplast, som det finnes etablerte returordninger for.

I store deler av fylket er det nå etablert gode ordninger for mottak av avfall. utfordringene er størst der det er lang vei til nærmeste mottak og hvor kommunen eller det interkommunale avfallsselskapet ikke kjører rundt for å hente inn landbruksplast.

Utfordringer i Nordland:

- ✓ Sette fokus på håndteringen av rundballer som er uegnet som fôr
- ✓ Motivere foretakene til å prioritere at det ser ryddig ut på gården
- ✓ Hindre ulovlige avfallsfyllinger og brenning

3.2 Faktorer som påvirker jordbrukets mulighet til å løse miljøutfordringene

Et aktivt jordbruk er den viktigste forutsetningen for at vi i framtida skal kunne ivareta verdiene i kulturlandskapet. Samtidig er det mange faktorer som avgjør jordbruket sin evne og mulighet til både å øke matproduksjonen, ivareta verdiene i kulturlandskapet, imøtekomme nye miljøkrav, være nytenkende, og forholde seg til de nye klimautfordringene.

3.2.1 Strukturendringer

Utviklingen har til nå gått i retning av at stadig færre sysselsatte i jordbruket og større foretak. Selv om arealet som holdes i hevd i dag er omtrent like stort som for 40 år siden, utnyttes

ressursene i følge Skog og landskap sin [rapport 06/2010](#) med stadig lavere intensitet. Fortsatt bruksnedlegging, større andel leid jord og flere foretak uten beitedyr vil i åra framover gi store utfordringer i forhold til å ivareta verdiene i kulturlandskapet.

3.2.2 Lønnsomhet og rammebetingelser i og utenfor landbruket

Den framtidige lønnsomhetsutviklingen i jordbruket vil påvirke den videre utviklingen i kulturlandskapet. Ikke minst hvis lønnsomheten i det beitebaserte husdyrholdet blir dårligere. Rekrutteringen til jordbruket er i dag en utfordring. Vi har liten arbeidsledighet, og ungdom får ofte inntrykk av at jordbruket kommer dårlig ut både når det gjelder lønn og fritid.

3.2.3 Ressursgrunnlaget

Hvis kulturlandskapet skal ivaretas og vi skal nå regjeringas mål om 20 % økning av matproduksjonen, må jordressursene fortsatt være tilgjengelige for næringa. Stikkord er den framtidige forvaltningen av matjorda, håndhevingen av driveplikten, og at utmarka uten store driftsmessige ulemper er tilgjengelig for beitedyr.

3.2.4 Samarbeid

Veien til gode resultater i jordbruket sitt arbeidet for miljøet, blir lettere av en felles problemforståelse og brei oppslutning om tiltakene. Dette omfatter både foretakene, organisasjonene, rådgivingstjenesten, utdanningsinstitusjonene, forskningen og forvaltningen lokalt og regionalt. Samtidig er det viktig med støtte i befolkningen, og at de riktige politiske beslutningene fattes.

3.2.5 Evne til nyskaping

Jordbruket har gjort og gjør fortsatt mye for å ivareta hensynet til miljøet. Sammenliknet med en del andre land, opplever forbrukerne norsk matproduksjon som miljøvennlig. Dette har bidratt til at norske jordbruksprodukter jevnt over har et godt omdømme hos forbrukerne.

Jordbruket må som andre næringer tilpasse seg en verden som er i stadig endring. Samfunnet forventer rein mat av høy kvalitet og små negative miljøpåvirkninger. Samtidig vil vi ha produksjon av miljøgoder som biologisk mangfold, kulturlandskap, tilgjengelighet osv.

I en slik situasjon er det viktig at alle som er involvert i næringa evner å se og gripe mulighetene for produksjon av mat, kulturlandskap og andre varer og tjenester.

3.3 **Nasjonale føringer**

Regjeringens landbrukspolitikk framkommer som tidligere nevnt i [st. meld. nr. 9 \(2011-2012\) Landbruks- og matpolitikken – velkommen til bords](#), miljøpolitikken er forankret i [st. meld. nr. 21 \(2004-2005\) Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand](#) og forvaltningen av kulturminnene i [st. meld. 16 \(2004-2005\) Leve med kulturminner](#). I 2008 kom også [Landbruks- og matdepartementets miljøstrategi 2008 – 2015](#).

Landbruksmeldinga legger følgende føringer for arbeidet med Nasjonalt miljøprogram og de regionale miljøprogrammene:

- Beskytte arealressursene
- Produksjon av miljøgoder
- Sikre naturmangfold
- Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen
- Redusere forurensingen fra jordbruket

Jordbruksoppgjøret i 2013 supplerte disse føringene med:

- Videreføre arbeidet med økt målretting av midlene til tiltak som gir mest miljønytte
- Oppdatere miljøutfordringer og prioriteringer
- Sikre god fordeling mellom tiltak med årlig skjøtsel over RMP og midlene til investeringer i SMIL

[Nasjonalt miljøprogram 2012](#) inneholder nasjonale prioriteringer og virkemidler for jordbrukets miljøinnsats. Programmet inneholder i hovedsak rammer for innholdet i de regionale miljøprogrammene, mål og rammer for miljøtilskudd i perioden 2013 – 2016, samt noen føringer for forvaltningen av SMIL-midlene. Den største endringen fra det forrige nasjonale miljøprogrammet er innføringen av en nasjonal RMP-meny. Det vil si et sett med ordninger for miljøtilskudd som de regionale miljøprogrammene må velge sine ordninger innenfor.

3.4 Miljøvirkemidler som er retta mot jordbruket

Flere av tilskuddsordningene som er rettet mot foretakene i jordbruket skal både stimulere til produksjon, bidra til å ivareta av areal og landskap, og fremme miljøinnsats og utvikling.

3.4.1 Produksjonstilskudd

Dette er en rettighetsbasert tilskuddsordning som forvaltes av SLF. Det gis et areal- og kulturlandskapstilskudd (AK-tilskuddet), tilskudd til dyr på beite (generelt beitetilskudd og utmarksbeitetilskudd) og tilskudd til bevaring av storfe.

3.4.2 Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk landbruk

Ordnningen er søknadsbasert og forvaltes av SLF med utgangspunkt i regjeringens mål om at 15 % av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2020. Midlene kan blant annet brukes til markedsprosjekter, veiledningsprosjekter, helkjede-prosjekter og nasjonale pilotprosjekter. For både 2012 og 2013 er det avsatt 44 millioner kroner.

3.4.3 Midler i Klima- og miljøprogrammet

Dette omfatter søknadsbasert ordninger fordelt på sentrale og fylkesvise midler. Den tidligere tilskuddsordningen *Midler til informasjons- og utviklingstiltak* («Informasjonsmidlene») inngår fra 2013 i «Klima- og miljømidlene».

De fylkesvise midlene forvaltes av Fylkesmannen, og i 2012 var rammen for informasjonsmidlene i Nordland kr 310.000. Innføring av midlene over Klima- og miljøprogrammet medfører en viss økning av denne rammen fra 2013.

Målgruppen for tiltakene skal i hovedsak være landbruksforetak. Midlene skal brukes til utredningsprosjekter og informasjonstiltak på miljøområdet, og bruken skal tilpasses utfordringene i jordbruket i Nordland. Tilskudd skal bidra til at informasjon om resultater og effekter av tiltak blir kjent av næringsutøverne og kan nyttes i praktisk jordbruk.

Aktuelle søkere er bl.a. kommunene, landbruksrådgivingen, fag- og næringsorganisasjonene, kompetansebedrifter, utdannings-, utrednings- og forskningsmiljøer.

3.4.4 Miljøtilskudd («RMP-tilskudd»)

Tilskuddsordningen miljøtilskudd består av flere ordninger. I 2012 var den samla rammen for miljøtilskudd i Nordland 19,7 mill. kroner.

Miljøtilskudd til foretak: Landbruksforetakene som mottar produksjonstilskudd kan i gjeldene ordning for miljøtilskudd søke på flere ulike ordninger. For disse settes det krav om miljøplan trinn 1, og for noen av ordningene også miljøplan trinn 2.

Miljøtilskudd til beitelag: Godkjente beitelag kan søke om tilskudd for sau, geit og storfe som er minst 8 uker på beite i utmark. Tilskudd gis pr dyr som kommer tilbake fra utmarksbeite. Satsene for beitelag fastsettes sammen med satsene for de øvrige ordningene for miljøtilskudd.

Tilskudd til tiltak for å tilrettelegge beitearealer for trekkende hvitkinngås og kortnebbgås: Ordning er søknadsbasert og skal gjøre det mulig for foretak å legge til rette for at trekkende hvitkinn- og kortnebbgås skal kunne beite uten å bli jaget. Tilskudd kan gis på bakgrunn av dokumenterte skader året før på fulldyrka og overflatedyrka arealer. Ordningen forvaltes av Fylkesmannen, og for 2012 var 1,7 mill. kroner av den totale rammen for miljøtilskudd i Nordland satt av til beiteareal for gås.

3.4.5 Tilskudd til investeringer i beitefelt

Denne tilskuddsordningen er rettet mot godkjente beitelag. Tidligere lå den under SMIL, som *investeringer som fremmer organisert beitebruk*. I 2010 ble forvaltningen tatt ut av SMIL og overført til Fylkesmannen som *tilskudd til investeringer i beitefelt*¹⁾. Aktuelle tiltak kan bl.a. være sperregjerder, ferister, bruer, gjeterhytter, sanke- og skilleanlegg. Det kan gis inntil 70 % tilskudd, selv om det normale er en lavere tilskuddsprosent. I 2012 var den samla rammen 1,05 mill. kroner.

Merknad:

- 1) Ny forskrift er ventet i 2013. Ordningen kan bli døpt om til *tilskudd til investeringer i beiteområder*. Samtidig kan det bli åpnet for at også grunneierlag og radiobjellelag kan stå som søkere.

3.4.6 Tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Formålet med SMIL er å fremme natur- og kulturminneverdier i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensingen fra jordbruket ut over det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Prosjekter og tiltak skal prioriteres ut fra lokale målsettinger og strategier.

Eier, eller den som er registrert i foretaksregisteret og som har inngått avtale med eier, kan søke. Ordningen forvaltes av kommunene etter egen forskrift. Fylkesmannen foretar fordelingen av SMIL-midlene mellom kommunene. I 2012 var den samla rammen i Nordland 6,4 mill. kroner.

Det pågår et arbeid for å lage ny SMIL-forskrift, men det er så langt ikke avklart når den vil være ferdig.

3.4.7 Tilskudd til grøfting/drenering

I jordbruksoppgjøret i 2012 ble det for 2013 satt av 100 mill. kr for tilskudd til grøfting. Av disse midlene er rammen for Nordland 4 mill. kr. Fordelingen mellom fylkene er gjort ut fra andel fulldyrka areal, hvor kornareal og grønnsaks-/ potetarealer tillegges dobbel vekt. Landbruks- og matdepartementet vil i løpet av 2013 komme med en egen forskrift som skal avklare vilkårene og forvaltningen av disse midlene.

3.4.8 Nasjonalt utvalgte kulturlandskap i jordbruket

I mai 2009 valgte Landbruks- og matdepartementet sammen med Miljøverndepartementet ut 20 områder som fikk status som nasjonalt utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Viktige kriterier for utvelgelsen var at disse skulle omfatte kulturlandskap i jordbruket med både svært store biologiske verdier og kulturhistoriske verdier. Samtidig skulle det være realistisk å få til langsiktig drift, skjøtsel og vedlikehold. Områdene var videre valgt ut fra følgende kriterier: Helhetlige landskap, kontinuitet og tidsdybde, representativitet eller særpreg og formidlingsverdi.

Området Engan/Ørnes-Kjelvik i Sørfold kommune var ett av de første 20 utvalgte områdene. I 2010 ble ordningen utvidet med to nye områder, hvor Blomsøy/Hestøysund/Skålvær i Alstahaug var det ene. Røst var det tredje området som Fylkesmannen i Nordland nominerte i 2008, men har så langt ikke oppnådd status som nasjonalt utvalgt kulturlandskap.

Status som utvalgt kulturlandskap innebærer årlige øremerka midler, som kan brukes til istandsetting og årlig skjøtsel av landskap og kulturminner, utredninger, planlegging, informasjon og tilrettelegging for ferdsel. I 2012 var den økonomiske rammen for Engan/Ørnes-Kjelvik kr 530 000, og kr 480 000 til Blomsøy/Hestøysund/Skålvær. Fylkesmannen har ansvaret for forvaltningen av midlene, og gjennomfører dette i samråd med kommunene, landbruksforetakene og andre lokalt.

3.4.9 Verdensarv

Vegaøyan ble i 2004 innskrevet på UNESCO's verdensarvlista. Verdensarvkomitéen begrunnet avgjørelsen slik: *Vegaøyan viser hvordan generasjoner av fiskerbønder gjennom de siste 1500 år har opprettholdt en bærekraftig levemåte i et ugjestmildt øyrike nær polarsirkelen. Den nå unike ærfugldriften har vært en sentral næringsvei drevet av kvinner. Derfor er innskrivelsen også en hyllest til deres innsats.*

Fylkesmannen har siden 2008 forvaltet tilskuddsmidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF) til beiting og slått i verdensarvområdet. Rammen for denne skjøtselen var kr 550.000 i 2012. Disse midlene er øremerket landbruksforetakene, mens Stiftelsen Vegaøyan

Verdensarv disponerer midler til den øvrige skjøtselen. I tildelingsbrevet for 2012 slår SLF fast at det er et mål å stimulere til drift og utvikling i områdene slik at det levende kulturlandskapet blir ivaretatt for framtiden. Det er også viktig at midlene sees i sammenheng med øvrige midler som understøtter målene om et levende kulturlandskap i verdensarvområdene, herunder SMIL og RMP, for å oppnå best mulig effekt.

Fra 2012 har også Vega verneområdestyre hatt midler til skjøtsel, og da primært innen for naturreservatene og landskapsvernområdene i verdensarvområdet.

Fra de 6 kommunene Røst, Værøy, Moskenes, Flakstad, Vestvågøy og Vågan har det i flere år vært arbeidet for å få fremmet en søknad om å inkludere Lofoten på verdensarvlista. Planen har bl.a. vært å bygge søknaden opp rundt den tusenårige tradisjonen med produksjon og handel med tørrfisk. Opprinnelig var det planlagt å sende en søknad i 2009, men på grunn av uenighet mellom kommunene rundt spørsmålet om eventuell oljevirksomhet utenfor Lofoten, så har det så langt ikke blitt sendt noen søknad. Hvis Lofoten får status som verdensarv-område, kan det som for Vega også forventes egne midler til skjøtsel av kulturlandskapet. En slik status vil kunne gi nye muligheter for av skjøtsel av kulturlandskapet og utvikling av jordbruksrelatert næring.

3.4.10 Skjøtsel av utvalgte naturtyper

Fylkesmannens miljøvernavdeling forvalter tilskuddsmidler fra Direktoratet for naturforvaltning til skjøtsel av slåttemark, slåttemyr og kystlynghei. Kystlynghei har så langt ikke fått formell status som utvalgt naturtype, men omfattes likevel inntil videre av ordningen.

For slåttemarker og slåttemyrer er slått, restaurering og skjøtselsplaner aktuelle tiltak, mens det for kystlynghei kan gis tilskudd til beiting, lyngbrenning, rydding, gjerding og utvikling av skjøtselsplaner.

Tilskuddsrammen for 2012 var 1,8 mill. kroner. Om lag halvparten av dette beløpet ble brukt til å utarbeide skjøtselsplaner.

3.4.11 Andre relevante tilskuddsordninger

Norsk kulturminnefond

[Norsk kulturminnefond](#) skal

- a) bidra til å styrke arbeidet med å bevare verneverdige og fredete kulturminner,
  - b) bidra til at et mangfold av kulturminner og kulturmiljøer kan benyttes for framtidig opplevelse, kunnskap, utvikling og verdiskaping.
- Tilskudd fra kulturminnefondet kan f.eks. brukes sammen med SMIL-midler.

Riksantikvaren

Eiere av fredete bygninger og anlegg kan etter søknad få dekket helt eller delvis de antikvariske merutgifter ved rehabilitering. Søknaden til [Riksantikvaren](#) skal sendes via fylkeskommunen, eller Sametinget hvis det er snakk om samiske kulturminner.

3.5 Handlingsrommet lokalt og regionalt

3.5.1 Kommunene

Forvaltningen av SMIL-midlene er regulert av forskrift og rundskriv, og gjennom de lokale tiltaksplanene gis kommunen mulighet til å styre og prioritere bruken av midlene. Gjennom veiledning overfor foretakene, og aktiv bruk av lovverket har kommunen mulighet til å påvirke rammebetingelsene og utviklingen i landbruksnæringa.

Kommunen som har utvalgte kulturlandskap i jordbruket, eller verdensarvområder, er også involvert i forvaltningen av de øremerkede midlene til skjøtsel mv. i disse områdene.

3.5.2 Regionalt

Gjennom valg av ordninger innenfor RMP-menyen kan Fylkesmannen i samråd med faglagene gjøre prioritering for bruken av midlene til miljøtilskudd, både når det gjelder valg av ordninger, prioritering av geografiske områder og fastsettelse av satser og vilkår.

Regionalt miljøprogram kan også legge føringer for tildelingen av SMIL-midler til kommunene.

Gjennom RMP og andre strategier kan Fylkesmannen også gjøre prioriteringer knyttet til prosjektsatsinger, kulturlandskapsbasert næringsutvikling, veiledning, informasjonsarbeid osv.

3.6 Status for RMP 2009 – 2012

Regionalt miljøprogram for landbruket i Nordland 2009-2012 bygger på nasjonale føringer og en evaluering av det forrige programmet som ble utarbeidet i 2004. Som i det forrige programmet definerte programmet for 2009-2012 det å holde kulturlandskapet åpent og tilgjengelig, og bevaring av biologiske og kulturhistoriske verdier, som de viktigste miljøutfordringene i Nordland.

3.6.1 Visjon og mål for RMP 2009 - 2012

Visjon: Levende Nordlandsbygger

Hovedmål: Skape trivsel og bolyst gjennom en målretting av miljøinnsatsen mot de viktigste miljøutfordringene.

Delmål:

- ✓ Miljøprogrammet skal være Nordland sitt bidrag til sentrale myndigheters utforming av framtidens miljøpolitikk på landbruksområdet
- ✓ Miljøprogrammet skal synliggjøre landbrukets miljøutfordringer og miljøinnsats og ivareta prioriterte miljøverdier
- ✓ Gjennom å løse de prioriterte miljøutfordringene, skal Nordland opprettholde et kulturlandskap som skaper trivsel og bolyst for alle
- ✓ Administrasjonen av virkemidlene skal være brukerorientert, og må være godt koordinert med øvrig tilskuddsforvaltning

- ✓ Miljøprogrammet skal ha lavest mulig administrasjonskostnader

Mål for virkemiddelbruken:

- ✓ Et aktivt og bærekraftig landbruk i hele Nordland og som bidrar til trivsel og bolyst både for fastboende og besøkende
- ✓ Begrense gjengroingen av kulturlandskapet og øke beitebruken
- ✓ Bevare og delvis gjenskape viktige kulturlandskapselementer i fylket
- ✓ Redusere forurensing til jord, vann og luft
- ✓ Sikre riktig skjøtsel av viktige områder med et høyt biologisk mangfold.

3.6.2 Miljøtilskudd

Ordinære miljøtilskudd: Regionalt miljøprogram for 2009 – 2012 har hatt til sammen 20 ordninger for miljøtilskudd, som er rettet mot foretakene. I tillegg kommer *tilskudd til tiltak for å tilrettelegge beitearealer for trekkende hvitkinngås og kortnebbgås, og miljøtilskudd til beitelag*, som begge er delt opp i 3 ulike klasser for tilskudd.

Tilskuddsordning	Satser i søknadsomgangen 2012 (kr)	Utbetalt i søknadsomgangen 2012 (kr)
<i>Tilskudd til vedlikehold av permanent gjerde</i>		
• Elektriske gjerder, per meter:	0,90	2 134 958
• Annet permanent gjerde, per meter:	1,1	3 771 558
• Permanent gjerde over 1,2m (mot rein), per meter:	2	133 036
<i>Tilskudd til vedlikehold av porter/ klyv</i>	200	269 200
<i>Tilskudd til stell av kantarealer langs vei</i>		
• Per meter:	1,5	3 630 728
• Ved nasjonalt viktige reisemål, per meter:	10	54 240
<i>Tilskudd til foretak med god håndtering av husdyrgjødsel, per foretak</i>	1 000	1 058 000
<i>Tilskudd til foretak med god avfallshåndtering</i>	1 000	1 258 000
<i>Tilskudd til arealer som ikke jordbearbeides om høsten, per dekar (vinderosjonsutsatt stubbåker)</i>	62	148 304
<i>Tilskudd til lokalt viktige kulturlandskap, per dekar:</i>	155	1 159 323
<i>Tilskudd til skjøtsel av nasjonalt og regionalt verdifulle kulturlandskap</i>		
• Manuell skjøtsel, per dekar:	1 000	496 000
• Maskinell skjøtsel, per dekar:	260	215 240
• Areal som beites, per dekar:	250	643 000
• Produksjonsareal, per dekar:	50	132 550
• Storfe/hest i utmark, per dekar:	250	74 750
• Voksne småfe i utmark, per dyr:	100	254 500
<i>Tilskudd til skjøtsel av automatisk freda kulturminner</i>		
• Per lokalitet:	1 000	660 000
<i>Tilskudd til skjøtsel av steingjerder, per meter</i>	30	956 430
<i>Tilskudd til skjøtsel av fangdammer, per dekar</i>	7 000	126 210

Tilskudd til skjøtsel av vegetasjonssoner, per meter	5	12 600
		17 188 627

Tilskudd til tiltak for å tilrettelegge beitearealer for trekkende hvitkinngås og kortnebbgås: Ordningen er knyttet opp mot areal hvor det året før er dokumentert beiteskader. I 2012 hadde denne ordningen følgende omfang:

	Satser i søknadsomgangen 2012 (kr)	Antall (daa)	Utbetalt i søknadsomgangen 2012 (kr)
Sterkt belasta (høyt beitetrykk)	300	1548	464 400
Middels belasta (middels beitetrykk)	190	4805	944 870
Lite belasta (lite beitetrykk)	97	3324	321 264
		Sum:	1 730 534

Miljøtilskudd til beitelag: Miljøtilskudd til beitelag inngår også i ordningen for miljøtilskudd. Ordningen gir godkjente beitelag mulighet til å søke om tilskudd for sau, geit og storfe som er minst 8 uker på beite i utmark.

	Satser søknadsomgangen 2012 (kr)	Utbetalt i søknadsomgangen 2012 (kr)
• Sau, per dyr:	5	732 035
• Storfe, per dyr	10	45 610
• Geit, per dyr	5	1 920
Sum		779 565

3.6.3 Evaluering

Målene i RMP for 2009-2012 består av et hovedmål, prosessorienterte delmål og mål for virkemiddelbruken.

Det er vanskelig å foreta en objektiv måling av miljøeffekten av virkemiddelbruken, med inntrykket er at tiltakene i hovedsak har vært målrettet og har bidratt til å gi positive resultat.

I innspillene fra kommunene, faglagene, landbruksrådgivinga og andre har mange pekt på at følgende ordninger har hatt en positiv miljøeffekt og bør videreføres:

- Tilskudd til vedlikehold av gjerder
- Tilskudd til vedlikehold av porter og klyv
- Tilskudd til skjøtsel av veikanter

Samtidig har flere også pekt på behovet for å prioritere ordninger som kan fremme god agronomi, ikke minst for å redusere utslipp til luft og vann. I forbindelse med beiteareal for gås, påpekes det også at beitende grågås er et økende problem.

Utfordringer i forbindelse med rulleringen av RMP:

- ✓ Flere av de etablerte ordningene for miljøtilskudd kan ikke videreføres som følge av innføringen av en nasjonal RMP-meny
- ✓ Vanskelig å unngå at ny RMP-meny vil innebærer en større omfordeling av midlene
- ✓ Nasjonale føringer om økt målretting
- ✓ Økt fokus på klima- og vannproblematikken
- ✓ Kulturlandskapets verdi for helse, trivsel og ny næringsutvikling
- ✓ Sterkere prioritering ved valg av tilskuddsordninger innafor miljøtilskudd?
- ✓ Sterkere geografiske prioriteringer?

Del 4 – Tilhørende dokumenter

1. Meny for miljøtilskudd i Nordland
2. Forskrift om miljøtilskudd i Nordland 2013-2016
3. Retningslinjer for miljøtilskudd i Nordland 2013-2016

Statens hus

Moloveien 10

tlf: 75 53 15 00 || fax: 75 52 09 77

fmnopost@fylkesmannen.no

www.fmno.no

ISBN nummer: 978-82-92558-54-6

www.twitter.com/FMNordland || www.facebook.com/FylkesmannenNO